

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS



Országos Orvostudományi Információs Intézet
és Könyvtár, Budapest

3

1992
32. évf.

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS
Medical Librarian

1992. 32.évf. 3.sz.

ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI INFORMÁCIÓS
INTÉZET ÉS KÖNYVTÁR
Budapest



Szerkesztő:

dr.Benda Mária

dr.Koltay Tibor

Szerkesztőség:

Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár (Medinfo)

Budapest, VIII., Szentkirályi u. 21.

1444 Budapest, Pf. 278.

Számunk munkatársai:

dr. JANTSITS Gabriella, a SOTE II. Szemészeti Klinikájának orvosi könyvtárosa, Budapest; dr.KOLTAY Tibor, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár csoportvezetője, Budapest; KOZMA Zoltánné, a Kaposi Mór Megyei Kórház-Rendelőintézet Orvosi Könyvtárának vezetője, Kaposvár; dr.LATIN Györgyi, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár főmunkatársa, Budapest; LÁZÁR Péterné, az Országos Élelmezés-és Táplálkozástudományi Intézet Szakkönyvtárának vezetője, Budapest; OS-TORHARICS-HORVÁTH Györgyné, a Petz Aladár Megyei Kórház Orvosi Könyvtárának vezetője, Győr; SÁNDORI Zsuzsanna, a Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt.Műszaki Könyvtárának vezetője, Budapest; dr.SIMON Kornél, a Fejér megyei Szent György Kórház főorvosa, Székesfehérvár; dr.ZALLÁR Andor, a Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának igazgatója, Szeged.

A cikkek szerzőik véleményét tükrözik, ami nem mindig azonos a szerkesztők véleményével.

HU ISSN 0030-6010

Felelős kiadó:

dr. Fedinecz Sándor

Készült:

az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár Nyomdájában

Felelős vezető:

Selmeci Nándor

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS

1992. 32.évfolyam 3.szám

TARTALOM

SÁNDORI Zsuzsanna: Bemutatkozik a Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt. Műszaki Könyvtára	.153
LÁZÁR Péterné: Az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet Szakkönyvtára	.171
Konferenciák - értekezletek	
Az Orvosi Könyvtárosok és orvostanácsadók 19. tájékoztatója (Székesfehérvár, 1992. június 25-26.) előadásokból	
SIMON Kornél: A könyvtár jelentősége az olvasás folyamatában	.180
Vélemények	
ZALLÁR Andor: Folyóiratrendelés: a könyvtárosok dilemmája	.189
KOZMA Zoltánné: Folyóiratbeszerzés Kaposváron	.192
OSTORHARICS-HORVÁTH Györgyné: Tapasztalatok külföldi folyóirat-rendelésekkel	.193
Orvostörténelem	
JANTSITS Gabriella: Régi képek az érvágásról	.195
Tanulmányutak - útibeszámolók	
KOLTAY Tibor: Könyvtárosképzés Kentben: Egy év tapasztalataiból	.201
Referátumok - szemlék	
MEDLIB-I: egy elektronikus vitafórum témáiból. (Összeáll. KOLTAY Tibor)	.212
Siegel E.R. et al.: Evaluating the impact of MEDLINE using the critical incident technique.(A MEDLINE hatásának értékelése kritikus incidens technikával.) (Ref.KOLTAY Tibor)	.217
Compier H.C.J., Campbell R.M.: ADONIS - latest developments and its role in the changing publisher/library relationship. (ADONIS: Újabb fejlemények és a rendszer szerepe kiadó és könyvtáros változó viszonyában.)(Ref.KOLTAY Tibor)	.218
Könyvismertetés	
ASSIA - Applied Social Sciences Index and Abstracts Theaurus 1991. (Ism.LATIN Györgyi)	.220
Hague H., Jackson M.: Core Collection of Medical Books and Journals 1992. London: Medical Information Working Party, 1992. (Ism.KOLTAY Tibor)	.222

MEDICAL LIBRARIAN
1992 vol.32. No.3

CONTENTS

Zsuzsanna SÁNDORI: Introducing the Technical library of the Gedeon Richter Chemical Works Ltd.	153
Ágnes LÁZÁR: Library of the National Scientific Institute for Food and Nutrition Conferences - Meetings	171
From the lectures held at the 19th conference of medical librarians and advisors, 25-26 June 1992, Székesfehérvár	
Kornél SIMON: The significance of the library in the process of reading	180
Opinions	
Experiences with subscriptions to foreign journals.	
Andor ZALLÁR: Subscription to journals: a dilemma to librarians	189
Teréz KOZMA: Subscription to journals in Kaposvár	192
Katalin OSTORHARICS-HORVÁTH: Experiences with subscriptions to foreign journals.	193
 Medical history	
Gabriella JANTSITS: Old pictures about phlebotomy	195
 Study tours	
Tibor KOLTAY: Library education in Kent: Experiences after a year	201
 Abstracts and reviews	
MEDLIB-L: from the topics of the electronic discussion list for medical librarians. (Tibor KOLTAY)	212
Siegel E.R. et al.: Evaluating the impact of MEDLINE using the critical incident technique. (Tibor KOLTAY)	217
Compier H.C.J., Campbell R.M.: ADONIS - latest developments and its role in the changing publisher/library relationship. (Tibor KOLTAY)	218
 Book Reviews	
ASSIA - Applied Social Sciences Index and Abstracts Theasurus 1991. (Györgyi LATIN)	220
Hague H., Jackson M.: Core Collection of Medical Books and Journals 1992.	
London: Medical Information Working Party, 1992. (Tibor KOLTAY)	222

Bemutatkozik a Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt. Műszaki Könyvtára

SÁNDORI Zsuzsanna
Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt.
Budapest

A Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt. 5500 alkalmazottat foglalkoztató nagyvállalat, a hazai gyógyszergyárak között a legnagyobb. A céget Richter Gedeon gyógyszerész alapította 1901-ben. Az államosítás után Kőbányai Gyógyszerárugyár néven működött. A közelmúltban ismét részvénytársasággá alakult és visszakapta eredeti nevét.

A Richternek két műszaki és egy közművelődési (szakszervezeti) könyvtára van. A budapesti központi telephelyen 10 fős, a dorogi fióktelepen 1 fős műszaki könyvtár működik. Írásom a budapesti szakkönyvtárat mutatja be.

Könyvtárunk teljes neve: Műszaki Információs Osztály és Könyvtár. Röviden a szervezeti felépítésről: A könyvtár a Kutatásszervezési és Gyártmányfejlesztési Főosztály osztályainak egyike. Főosztályunk a K+F-ért felelős vezérigazgató-helyettesnek van alárendelve.

A könyvtári munka nélkülözhetetlen összetevője a gyárunkban folyó kutatásnak és fejlesztésnek. A Richter K+F alkalmazottainak száma megközelíti a 800-at, közülük 300 a felsőfokú végzettségű szakember. Könyvtárunk elsősorban az ő igényeiket hivatott kielégíteni, másodsorban pedig a vállalat többi szakemberét szolgáljuk, a középfokú végzettségűeket (technikusokat stb.) is beleértve. Igen nagy feladatot ró ránk az a tény, hogy a gyógyszeripari kutatás és fejlesztés információigénye – minőségben éppúgy, mint mennyiségben – kiugróan magas más szakterületekéhez képest.

Könyvtárunk korlátozottan nyilvános. A helybenolvasás – szóbeli bejelentkezés után – külső szakemberek számára is lehetséges. A másolatszolgáltatásért díjat számítunk fel. Egyéb szolgáltatásainkat – témafigyeléseket, az irodalomkutatást – csak a Richter munkatársai vehetik igénybe. Reggel fél nyolckor nyitunk minden nap. Hétfőn és kedden délután négykor, szerdán és csütörtökön ötkor és pénteken háromkor zárunk.

Elhelyezés, felszereltség és személyzet

Könyvtárunk egyik részlege a farmakológiai, másik részlege a kémiai kutatólaboratóriumok épületében van. A biokémiai, farmakológiai és orvosi anyagokat az előbbiben, a kémiai és minden egyéb tárgyú állományrészét az utóbbiban helyeztük el. A farmakológiai részleg alapterülete 100m², az olvasóterme 15 férőhelyes. A kémiai részleg alapterülete 200m² és 30 férőhelyes az olvasóterme. A könyvtári anyagokat mindkét részlegben szabad polcon tároljuk. Az egészen ritkán használatos állományrészeket távoli iratraktárakban helyeztük el. Könyveinknek több, mint fele és folyóiratainknak legalább egyötöde tartós kölcsönzésen, az olvasók munkahelyén található.

A könyvtár két részlegét egy – összesen öt munkahelyből és egy központi gépből álló – helyi számítógéphálózat köti össze. Ezek a gépek hozzáférést nyújtanak

- a könyvtár saját (házi) adatbázisaihoz,
- a külföldi és hazai nyilvános adatbázisokhoz és
- a nemzetközi vagy hazai elektronikus levelezéshez (E-mail).

A hálózatba kapcsolt személyi számítógépeken felül egy önálló gépet is üzembe helyeztünk, mégpedig a farmakológiai részleg olvasótermében. Ez a gép az olvasóké, ezen használják

- A CD-ROM adatbázisokat és
- a Current Contents on Diskette-et.

A számítógépek mellett a könyvtárnak három másológépe (ebből kettő „önkiszolgáló” gép az olvasótermekben), egy mikrofilm olvasó-másoló készüléke és egy telefax berendezése is van.

A könyvtári alkalmazottak száma – a könyvtár vezetőjét is beleértve – tíz, teljes munkaidőre átszámolva azonban mindössze 8,75. három felsőfokú végzettségű szakember dolgozik a könyvtárban: ők a vegyész(mérnöki) oklevelük mellé már vagy megszerezték, vagy jövőre kapják meg a bölcsészkar szakinformátor-diplomát. Az 5 könyvtáros középfokú képesítéssel rendelkezik. 2 ügyintéző teszi teljessé a csapatot. A könyvtári dolgozók legfontosabb munkaköri feladatait az 1. táblázat sorolja fel.

Könyvtári állomány

1991 decemberében állományunk csaknem 37 ezer kötetből állt. A könyvek és a bekötött folyóiratok mellett

- kötetlen folyóiratok,
- mikrofilmlap-másolatok,
- szabadalmi leírások,
- Derwent-kiadványok,
- kongresszusi anyagok és
- különlenyomatok gyűjteményeivel is rendelkezünk.

1991-ben közel 20 millió forintot fordítottunk az állomány gyarapítására. Ez az összeg nagyjából egyenlően oszlik meg a könyvek, a folyóiratok és a Derwent-kiadványok között.

Könyvek

Közel 20 ezer könyvünk van, az éves gyarapodás 600 kötet körüli. Ezek a kötetek maradandó értéket képviselő szakkönyvek. Az egyéb – általában három éven belül elavuló – kiadványokat, mint amilyenek a számítástechnikai könyvek vagy a jogszabálygyűjtemények, behozatjuk ugyan, de nem szerepeltetjük sem a leltár-, sem a kölcsönzés-nyilvántartásunkban. Az efféle kiadványok beszerzési költsége nem is a könyvtárat, hanem a megrendelő üzemet vagy laboratóriumot terheli. A leltári számos könyvállományban rendszeresek a nagyarányú selejtezések, emiatt az állomány nagysága az utóbbi néhány évben alig változott.

Párbeszédés üzemmódban használható könyvtári adatbázisainkat munkatársunk, Péteri György fejlesztette ki. Az egyes adatbázisok:

- a kölcsönzők,
- a kölcsönzések,
- a könyvek és a
- a rendelések

nyilvántartásai a helyi számítógéphálózaton működnek. A hozzáférés joga a könyvtári dolgozókra korlátozódik. A könyvek feldolgozását Péteri György végzi, a többi adatot a könyvtárosok viszik be a rendszerbe.

Könyvtári adatbázisunk az 1978 óta beérkezett szakkönyvek adatai mellett számos korábbi – összesen közel 8 ezer – kötet adatait tartalmazza. A címszavak és a könyv egészét leíró tárgyszavak mellett a fejezet-címek szavai is visszakereshetők belőle. Ez egyedülállóan gazdag lehetőség a tárgy szerinti kutatásra. A feldolgozás során tezaurszt nem alkalmazunk. A keresés során kell tehát arra ügyelnünk, hogy például minden szóhajóhető szinoníma szerepeljen a kérdésünkben. Néhány igen általános kötött tárgyszót mégis használunk abból a célból, hogy az „Új könyveink” jegyzékeket automatikusan összeállíthassuk. Ezeket a jegyzékeket nemcsak az olvasótermekben, hanem saját munkahelyükön is kézhez kapják az olvasók. Összesen 100 példányt küldünk szét évente legalább 4 alkalommal (2. táblázat).

Folyóiratok

Bekötött folyóirategységeink száma közel 17 ezer. Csaknem 300 leltári egységet a helyszűke miatt mikrofilm-másolatként tárolunk. Összesen 380-féle folyóiratunk van, a kurrens címek száma azonban mindössze 200, ezek közül 150 a külföldi. 1992-ben 35 százalékkal kevesebb külföldi lapot fizetünk elő, mint ahány nyugati folyóiratot 1982-ben előfizettünk. Folyóiratválasztékunk szerencsére nem csupán szűkült, hanem közben át is alakult. A most előfizetett külföldi címek között 50 olyat találunk, amit 1982-ben még nem járattunk, közülük 30 akkor még nem is létezett. Másszóval sok régi folyóiratunkról nem egyedül anyagi okokból, hanem más új – vagy újonnan indított – külföldi lap kedvéért mondtunk le.

Folyóiratválasztékunk így is távol áll a kíváncsiattól. Mutatja ezt a könyvtárközi kérések magas száma is: évente körülbelül 2 ezer alkalommal fordulunk cikkmásolatért más könyvtárakhoz. A hozzánk érkező kérések száma ugyanakkor 500 körül van.

A friss folyóiratpéldányokat csak a beérkezéstől számított egy hét elteltével kölcsönözhetik ki az olvasók. Ez azt jelenti, hogy elegendő hetente egyszer beülni a könyvtárba annak, aki a teljes választékot figyelemmel akarja kísérni: mindazok a lapok, amelyek egy héten belül érkeztek be, ott lesznek az olvasóteremben. A könyvtárban tárolt folyóiratok kölcsönzési határideje egy hét.

Folyóiratkatalógusunkat az Infoker Kiszövetkezet Fulltext adatbázis-kezelő szoftverével készítettük el. Mindennapi használatra az adatbázis nyomtatott változata szolgál (1. ábra). A katalógusban van cím- és tárgymutató. A cserélhető lapokat műanyag fólia védi. A katalógus természetesen mindkét részlegünkben megtalálható.

Vállalatunk számára 200-nál több hazai lapot rendelünk összesen mintegy 700 példányban. A könyvtárat csak a helyben tárolt hazai folyóiratok költsége terheli. A számtalan egyéb újság és lap előfizetési díját áthárítjuk a megrendelő osztályokra.

Szabadalmi leírások

A Derwent Publications Ltd. (London) által kiadott kötetek formájában teljes gyűjteményünk van az 1970 óta megjelent gyógyszerkémiaili szabadalmakból.

Derwent-kiadványok

A Derwent Chemical Patents Index és Ringdoc szolgáltatásait 1970 óta, a Biotechnology Abstracts-et pedig indulása, 1982 óta fizetjük elő. A Derwent-kivonatgyűjtemények nagy része az újdonságok nyomkövetését szolgálja, ezek a kiadványok közvetlenül a kutatólaboratóriumokba kerülnek. A legfontosabb sorozatok, indexek és kártyakatalógusok (mint például a cégnev szerint rendezett szabadalmi katalógus) a könyvtárban maradnak.

Kongresszusi anyagok

A külföldi kongresszusokra látogató munkatársak a konferencia nyomtatott anyagát – útijelentésükkel együtt – eljuttatják a könyvtárnak. Ezeket az anyagokat úgy kezeljük, mint a friss folyóiratokat: egy hétig bárkinek rendelkezésére állnak az olvasótermekben, később pedig kölcsönözhetőek.

Különlenyomatok

Gyűjtjük a Richter munkatársainak tudományos közleményeit: folyóiratcikkeket, előadásokat, poszter-kivonatokat és értekezéseket.

Házi adatbázisok

Legfontosabb házi adatbázisainkról, a könyv- és kölcsönzésnyilvántartásról már szoltam a könyvvállományunkkal kapcsolatban. Ezeket a rendszereket – ahogyan arról már szó volt – Péteri György kollégánk fejlesztette ki, a programokat Turbo-Basic-ben írta.

Egyéb házi adatbázisaink az Infoker Fulltextjével készültek. A folyóiratkatalógust már szintén említettem. A kongresszusi anyagokat és a tudományos közleményeket ugyancsak nyilvántartjuk számítógépen is. A gyarapodásról évenként listát teszünk közzé.

Még három további adatbázist is építünk: a hazai laprendelések nyilvántartását, a külföldi adatbázisokban lekérdezett témák adatbázisát és egy gyógyszeripari statisztikai adatbázist. Ez utóbbi néhány különleges folyóirat tartalmi feltárásával készül. Céja az, hogy olcsón visszakereshetővé tegye a gyógyszeriparral kapcsolatos számadatokat. A külföldi adatbázisokban ez csak igen drágán oldható meg, ha megoldható egyáltalán.

CD-ROM adatbázisok

Könyvtárunkban a CD-ROM-ok térhódítása 1990 végén kezdődött. Ekkor fizettük elő első kompakt lemezes adatbázisunkat, a Medline Dialog OnDisc-változatát. Teljes választékunk ma a következő (zárójelben a kiadó neve szerepel):

- Biotechnology Abstracts 1982- (Derwent-SilverPlatter)
- Beilstein Current Facts in Chemistry 1990- (Springer-Verlag)
- Composite Index for CRC Handbooks 1991 (CRC)
- FDA on CD-ROM 1992 (Federal Databases)
- Medline OnDisc 1984- (Dialog)
- Nemzetközi Szabadalmi Osztályozás 5. kiadása (Tudorg)
- Ringdoc 1983- (Derwent-SilverPlatter)

A kompakt lemezeket olvasói használatra szerezzük be. Azok számára, akik erre nem tudnak időt szakítani, a könyvtár szakemberei végzik el a kereséseket csakúgy, mint az online külföldi adatbázisokban.

Ha egyetlen szóban kell összegeznem, hogy mit jelentett számunkra a CD-ROM adatbázisok bevezetése, azt mondom: sikert. Az olvasók hálásan és lelkes érdeklődéssel fogadták az új lehetőséget. A CD-ROM hor-

dereje az online szolgáltatásokéval vetekszik, bizonyos értelemben mélyrehatóbb is annál. Az online adatbázisok rendszeres használatával az irodalomkutatás nem korlátozódik többé a könyvtár saját anyagainra és ugrásszerűen megnő az irodalmazás teljesítménye. Mindezt azonban csak az online közvetítőkön keresztül tapasztalják meg az olvasók. A CD-ROM adatbázisok használata közben viszont személyes élményként élik át a lehetőségeket, és ezeket ki is használják, számos olyan esetben is, amikor online irodalomkutatást még nem kérnének, hanem csak a nyomtatott könyvtári anyagokra hagyatkoznának – ha nem lenne CD-ROM:

A legtöbb mérlegelés az első CD-ROM, a Medline OnDisc beszerzését előzte meg. A Medline 1990-re a második leggyakrabban használt adatbázissá lépett elő nálunk. A Medline-keresések költsége elérte azt az összeget, amibe akkor a Dialog-nál a CD-ROM változat éves előfizetése került. Így a CD-ROM beszerzésével költség-csökkenésre számítottunk. Az eredmények túlszárnyalták elvárásainkat. Egyrészt jóval több keresésre került sor a Medline CD-változatában, mint amennyire az online keretünkből telt volna. Másrészt a friss kompakt lemezek 1991-ben már ugyanúgy havonta érkeztek, mint amilyen gyakran korábban az online adatbázis az új adatokkal kiegészült. Ezért a témafigyeléseket is át tudtuk telepíteni a CD-ROM-ra. Ráadásul 1991 végén a Dialog felére csökkentette a Medline CD-ROM éves előfizetési díját.

Sokan megkérdezték már, miért esett választásunk éppen a Dialog Medline OnDisc-re? Döntésünket a Dialog-szoftver feltűnő gyorsasága és két szintű keresőnyelve (Easy Menu Search és az online Command Language használata) magyarázza.

A Medline CD-ROM sikerén felbuzdulva újabb kompakt lemezes adatbázisok előfizetését kezdtük fontolgatni. A Derwent cég SilverPlatter által kiadott adatbázisai éppen 1991-ben kerültek forgalomba. Előfizetési díjukat néhány nyomtatott Derwent-anyag lemondása árán tudtuk kigazdálkodni.

A Biotechnology Abstracts (BA) a Derwent legfiatalabb szolgáltatása, ez meg is látszik világos felépítésén. Sajátossága, hogy a folyóiratközlemények kivonatai mellett szabadalmak kivonatait is tartalmazza. A kompakt lemezes BA a nyomtatott változathoz hasonlóan hamar népszerűvé vált nálunk is.

A Ringdoc a gyógyszerekről szóló szakirodalom adatbázisa, amit kifejezetten a gyógyszeripar igényeihez igazodva alakítottak ki. Bár kevesebb folyóirat anyagára támaszkodik, a hatóanyagok irodalmának összegyűjtésében felülmúlja a Medline-t. Különösen „erős” a Ringdoc a gyógyszerek speciális vonatkozásairól (mellékhatás, analitikai, toxikológiai, farmakológiai, klinikai vizsgálatok) szóló szakirodalom visszakeresésében. A Ringdoc sok lehetősége, ami az elsietett – mégis drága – online keresések közben rejtve maradt előttünk, most válik számunkra világossá.

Tartottunk attól, hogy a Medline OnDisc-hez szokott felhasználók idegenkedni fognak az új CD-ROM-ok másféle keresőnyelvétől. Aggódalmunk alaptalannak bizonyult. A Medline CD-ROM az olvasók előtt már bizonyította, hogy érdemes időt szakítani a kompakt lemezes adatbázisokra. A SilverPlatter nyelve is van annyira felhasználóbarát, hogy elsajátítása ne okozzon gondot senkinek.

1991 elején megvettük az „első hazai” CD-ROM-ot is, az Arcanum Bt. Nemzetközi Szabadalmi Osztályozás 5. kiadása című adatbázisát a Tudorg kiadásában. Ennek használata közben csodálhattuk meg először a teljes szöveget tartalmazó CD-ROM adatbázisok lehetőségeit: barangolás a szövegben, könyvjelzők és széljegyzetek elhelyezése, a hierarchikus szövegszerkezet megjelenítése stb.

A Composite Index for CRC Handbooks CD-ROM-hoz a nyomtatott index-kötetek mellékleteként jutottunk hozzá. Ez az index a nevezetes CRC-kézikönyvek összességének tárgymutatója.

1991 végén fizettük elő a Springer-Verlag kiadásában megjelenő Current Facts in Chemistry CD-ROM adatbázist. Ez az általunk is előfizetett Beilstein Handbook of Organic Chemistry nyomtatásban egyelőre ki nem adott anyagát tartalmazza. Előfizetési ára az igen drága kötetekéhez képest már nem nagy. Az adatbázis számtalan olyan keresési lehetőséget nyújt, amely a nyomtatott anyagban elképzelhetetlen. Mód van például a felrajzolt kémiai szerkezeti képlet vagy az élettani hatás szerinti keresése is. CD-ROM adatbázisaink közül ez az, amelynek népszerűsítése a legtöbb erőfeszítést követeli tőlünk. Keresési nyelvének elsajátítása ugyanis nem kis áldozatot kíván a felhasználótól. A fáradtság azonban sokszorosan megtérül, mert a Beilstein a szakirodalom ellenőrzött ösz-

szesítését bocsátja rendelkezésünkre, feleslegessé téve a kivonat-gyűjtemények használatát.

Legfrissebb szerzeményünk az FDA on CD-ROM teljes szövegű adatbázis, az USA-beli Food and Drug Administration előírásainak gyűjteménye. Bár bemutatójára csak a kéziratom leadása után kerül sor, már most tapasztaljuk az olvasók lelkesedését. Ez az adatbázis olyan felhasználókat is a könyvtárba vonz, akikről eddig napi munkájuk nem követelte meg, hogy rendszeresen felkeressenek bennünket.

Külső adatbázisok

Az előző részben már utaltam arra, milyen nagy horderejű változást hozott a könyvtár életében a külföldi online adatbázisok mindennapos használata. Ha volt újdonság, ami a könyvtár arculatát és megbecsülését gyökeresen – és jó irányban – megváltoztatta, ez az volt.

A külföldi adatbázisokat 1980 óta használjuk. Saját terminálunkat 1983. augusztusában helyeztük üzembe. Az eltelt bő évtized tapasztalatairól a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás hasábjain számoltam be [1,2]. Az online kereséseket a könyvtári szakinformátorok végzik. Lassan másfél éve már az X.25-ös hálózaton dolgozunk. A Dialog, az Orbit, a Data-Star és az STN International adatbázisait használjuk.

A 2. ábrán látható, hogyan változott évről-évre az online irodalmazott témák és a végrehajtott keresések száma. Egy témára átlagosan 1,6 keresés esik, másszóval minden harmadik témát legalább három különböző adatbázisban kutatunk. A nyolcvanas évek első fele a látványos felfutás időszaka volt. 1985-ben már a jobban megszűrtük az igényeket. Az 1990-ben kezdődő visszaesés kisebb részben a vállalat átalakulásával járó elbizonytalanodásnak, nagyobb részben a CD-ROM adatbázisok használatának tudható be.

Online felhasználásunk mértéke hazai összehasonlításban kimagasló, a hasonló méretű nyugati gyógyszergyárakénak azonban valószínűleg csak kevéssel több, mint a fele.

A keresések felét a Chemical Abstracts Service adatbázisaiban – a CA File-ban és a Registry File-ban – végezzük. A többi, leginkább használt adatbázis névsora állandó változásban van. Amíg orvoskutatóink fel nem fedezték a Medline, az Excerpta Medica és a Biological Abstracts

adatbázisokat, a Derwent World Patents Index adatbázisa emelkedett ki a többi közül, és a mai napig tartja kiváltságos helyét. Később „feljöttek” az orvosi adatbázisok, aztán a CD-ROM-ok térhódítása miatt visszaestek. Előretörték viszont az üzleti adatbázisok, és az ilyen jellegű megbízások száma a jövőben csak növekedni fog.

Mi magyarázza azt a sikert és elismertséget, amit az online adatbázisok a könyvtárnak hoztak? Az egyik ok kétségtávolyan maga a technika: a gyorsaság, a pontosság és a bonyolult kérdések kezelésében is megnyilvánuló könnyedség.

A másik ok az információra éhes, igényes környezet. Olvasóink napi munkája és a szakirodalomból kirajzolódó eredmények között nincsen szakadék. A számunkra végzett irodalomkutatásban indokolt a gyorsaság is, a teljességre törekvés is.

A harmadik oknak a közvetítők, azaz a könyvtári szakemberek hozzáállását tartom. Időbeosztásunkat úgy alakítottuk, hogy ne fékezzük le az online nyújtotta gyorsaságot. Nemcsak a keresés előtti, hanem a keresést követő beszélgetésre is igyekeztünk elegendő időt fordítani. Gondunk volt arra, hogy a keresés menetét megértessük a felhasználóval. Kerültük a titokzatosságot. És ami talán a legfontosabb: arra bátorítottunk mindenkit, hogy haladéktalanul reklamáljon, ha elégedetlen, ha hibáztunk és ezt nem vettük észre. A megismételt, javított keresésre nem sajnáltuk sem a pénzt, sem az időt.

* * *

Befejezésül elsorolom, mit teszünk annak érdekében, hogy az olvasók jobban ismerjék szolgáltatásainkat.

A könyvtári eseményekről, újdonságokról faliújság-hirdetményeken és a rendszeresen megjelenő tájékoztatónkban is beszámoltunk. A tájékoztatót – hasonlóan az „Új könyveink” listákhoz és a folyóiratjegyzékekhez – eljuttatjuk a gyár legkülönbözőbb egységeihez. Éves munkánkról mindig készítünk összefoglalót. Ez nem lehet egy oldalnál hosszabb és ezt is sok-sok vezetőnek elküldjük.

Kiadványaink – a témafigyelési listákat is ideértve – egységes formában, mindig ugyanazzal a fejléccel jelennek meg, így aki látja, annak azonnal szemébe tűnik: ez az anyag a könyvtárból érkezett.

Időről-időre hallatunk magunkról a vállalati újságban.

A legfontosabb szolgáltatásokról és a fejleményekről előadásokat és tanfolyamokat tartunk. Könyvtárismertetőt rendezünk a vállalatunkhoz belépő új szakemberek számára.

Bárki forduljon is hozzánk, a hétköznapi kérdésekre is olyan válasszal tartozunk, ami nem egyszerű felelet csupán, hanem valami többlet ismeretet nyújt, és ez újabb vagy későbbi kérdések kiindulópontja lehet.

Irodalom:

- (1) Sándori Zsuzsanna: Külföldi szakirodalmi adatbázisok használata a Kőbányai Gyógyszerárugyár Műszaki Könyvtárában. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1986, 33, 3, 115-122.
- (2) Sándori Zsuzsanna: Tíz év az online szolgáltatások világában. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1991, 38, 1-2, 34-40.

1. Ábra: A folyóiratkatalógus egyik oldala

JOURNAL OF MEDICINAL CHEMISTRY

J. Med. Chem.

ISSN 0022-2623

CODEN JMCMAR

American Chemical Society, Washington, DC, USA

KURRENS folyóirat

Gyakoriság: 1 kötet/év, 12 szám/kötet

ÁLLOMÁNYUNK: 1959. (1. kötet) –

Mikrofilmen: 1975: 18(7-12) szám

1984: 27(6) szám

Hiányzik: 1981: 24(3), 24(8) szám

TALÁLHATÓ: MK F szekrény 3-5. polc

Tárgykör: szerves kémia, gyógyszerkémia

Indult 1958-ban

Megjelenik 4300 példányban

A közlemények nyelve angol

A kivonatok és/vagy a tartalomjegyzék nyelve angol

A folyóirat könyvismertetések is tartalmaz

Előző cím: Journal of Medicinal and Pharmaceutical Chemistry

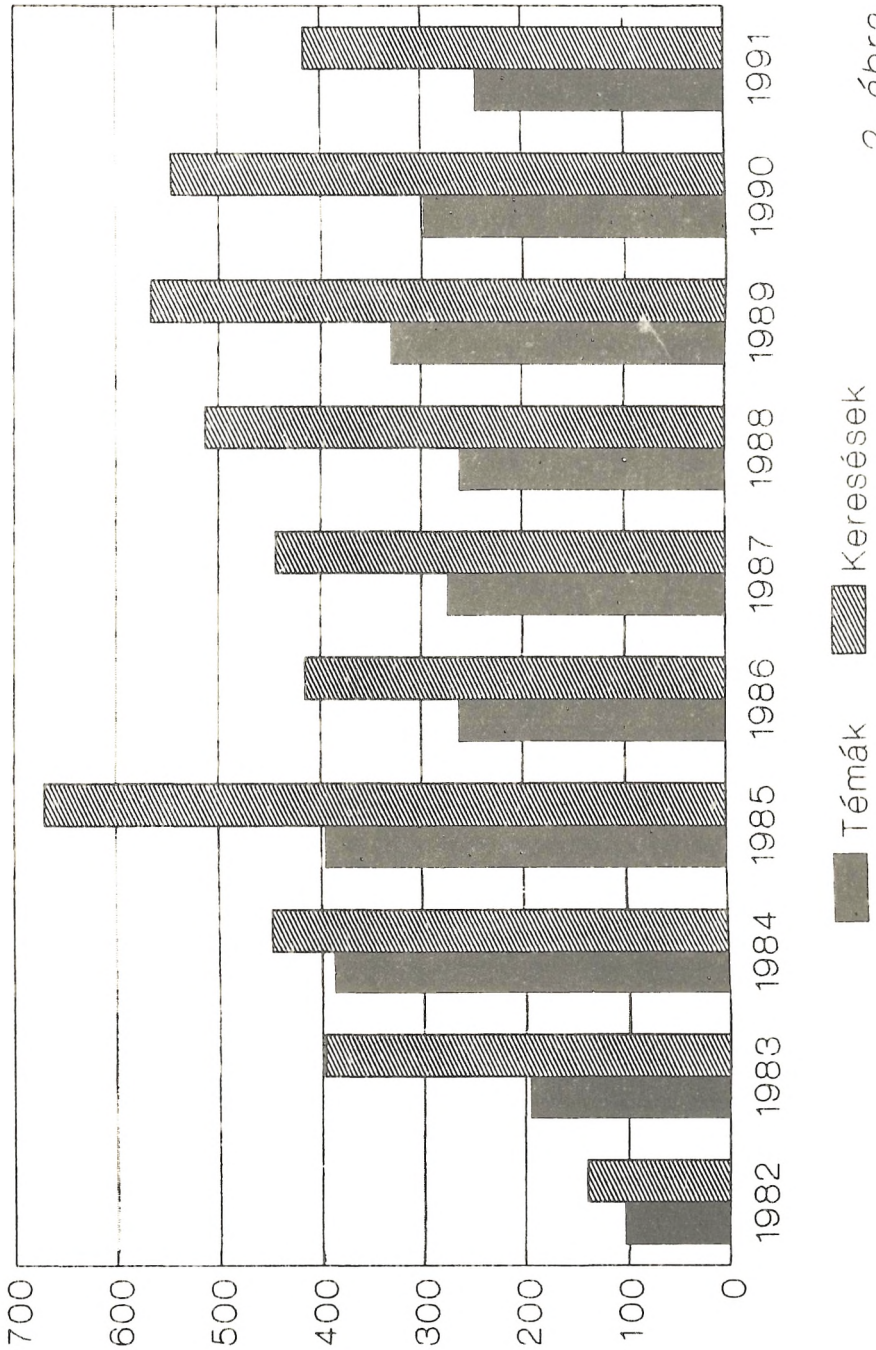
ISSN 0095-9065 (1963. előtt)

Minden számban szerzői mutató

Évenként összesített indexek (author, keyword)

A folyóirat anyagát a BA, Biotechnol. Abs., CA, CC, EM, IM, IPA, RINGDOC referálja

Témák és keresések száma 1982-1991



2. ábra

1. Táblázat: A könyvtári dolgozók munkaköre

1. Vegyész-szakinformátor*:	Az osztály vezetése, témafigyelések
2. Vegyész-szakinformátor:	Könyvek feldolgozása, könyvtárgépesítés
3. Vegyész-szakinformátor:	Online irodalomkutatás, házi adatbázisok
1. Könyvtáros*:	Könyvrendelések
2. Könyvtáros*:	Könyvek bevételezése
3. Könyvtáros:	Kölcsönzés
4. Könyvtáros:	Könyvtári kiadványok, házi adatbázisok
5. Könyvtáros:	Folyóiratrendelés
1. Ügyintéző:	Könyvtárközi kölcsönzés, Derwent-katalógusok
2. Ügyintéző:	Másolatkészítés, pénzügyek

* 6 ill. 4 órás részmunkaidőben

2. Táblázat: Az „Új könyveink” jegyzékek címei

Cím	Tárgykör
Analitika	Kromatográfia, spektroszkópia
Általános művek	Szótárak, nyelvkönyvek, lexikonok, matematika, fizika, egyéb
Biotechnológia	Mikrobiológia, géntechnológia
Gyógyszeripar	Gyógyszertechnológia, minőségbiztosítás, törzskönyvezés, biztonságtechnika, marketing, iparjogvédelem
Kémia	Általános kémia, szervetlen kémia, szerves kémia, kémiai technológia, fizikai kémia
„Life Sciences”	Biokémia, enzimológia, farmakológia, orvostudomány
Számítástechnika	Informatika, eredeti szoftverdokumentációk

Introducing the Technical library of the Gedeon Richter Chemical Works Ltd.

Zsuzsanna SÁNDORI

Chemical Works Of the Gedeon Richter Ltd. founded in 1901, is the biggest Hungarian pharmaceutical factory employing 5500 persons.

The company has two special libraries. This article presents the library, at the company's headuaters in Budapest.

Richter has close to 800 persons working in R+D, 300 of them university graduates. The Library is intended principally to meet their needs. It is open to the public to a limited extent. Outside users may use the library for reading on the spot on appointment. A charge is made for the copying service. Other services are available only for Richter employees.

One department of the Library is housed in the building of the pharmacology research laboratories and the other in the building of the chemical research laboratories. The biochemical, pharmacological and medical materials are kept in the former and the chemical and all other subjects in the latter. The pharmacological unit covers an area of 100 m² and the reading room seats 15. The chemical unit has a floor space of 200 m² and place for 30 persons in the reading room. In both units the library materials are kept on open shelves. Holdings that are used only very rarely are kept in distant stores. More than half of the books and around one fifth of the periodicals are on prolonged loan in the readers' workplaces.

The two units of the library are linked by a local computer network consisting of five workstations and a central unit. These give access to the library's own (in-house) databases, to foreign and Hungarian public databases and electronic mail.

In addition to the computers linked to the network, readers can use a separate machine to search the CD-ROM databases and the Current Contents on Diskette. The library also has three photocopiers (two of which are used for "self-service" in the reading rooms), a microfilm reader-copier and a fax machine.

The library has a staff of ten, including the head (calculated on a full-time basis, this figure is 8.75). Three graduate specialists work in the library: in addition to their degrees in chemical engineering they have already earned diplomas in information science or will complete these studies next year. The five librarians have secondary-level qualifications and there are two administrative workers.

In December 1991 the holdings of the library amounted to 37 000 volumes. Besides books and bound serials, there are unbound periodicals, copies of microfilm records, patent descriptions, Derwent publications, congress materials and reprints. The funds available for acquisitions are divided more or less evenly between books, serials and Derwent publications.

The library has close to 20 000 books and the annual increase is around 600 volumes.

The library has developed its own databases to keep records of borrowers, borrowings, books and orders. The number of bound serial units is close to 17 000. There are 200 current serials titles, of which 150 are foreign. Each year around 2000 requests are made to other libraries for copies of articles within interlibrary loan. At the same time, the library receives around 500 requests a year. The Infoker Fulltext database management software has been used for the serials catalogue.

The library has subscribed since 1970 to the Derwent Chemical Patents Index and Ringdoc services, and ever since it was launched in 1982 to the Biotechnology Abstracts.

Staff members participating in conferences abroad forward the printed conference documents, together with their own reports, to the library. These materials are treated in the same way as recent journals. A computer record is also kept of them. Computer access is also provided to the record of Hungarian journal subscriptions, the database of subjects searched in foreign databases and a pharmaceuticals industry statistical database.

The library also collects the scientific communications – journal articles, papers, poster summaries and theses – of Richter staff members.

The library has Medline (Dialog OnDisc), Biotechnology Abstracts (Derwent-SilverPlatter), Beilstein Current Facts in Chemistry 1990-

(Springer), Composite Index for CRC Handbooks 1991 (CRC), FDA on CD-ROM 1992, International Patents Classification 5th ed. (Tudorg), and Ringdoc 1983- (Derwent-SilverPlatter) on CD-ROM.

Online access has been available since 1980. The online searches are made by the librarians. For the last year and a half they have been working on the X.25 network. They use Dialog, Orbit, Data-Star and STN International. Half of the requests are met in Chemical Abstracts.

Az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet Szakkönyvtára

LÁZÁR Péterné

Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet
Budapest

Az intézet bemutatása

Az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet (OÉTI) mint önálló intézmény 1949-ben kezdte meg működését, hasonlóan az ország legtöbb tudományos/kutató intézetéhez. Tevékenysége azonban nem előzmények nélkül való, ugyanis a táplálkozással és az élelmiszerek higiénés ellenőrzésével kapcsolatos kutató munka hazánkban már a II. világháború előtt megkezdődött, előbb különféle intézetek keretében, majd 1928-tól kezdve átfogó vizsgálatok formájában az Országos Közegészségügyi Intézetben (OKI) és annak alközpontjaiban. Intézetünknek az OKI szervezetéből való kiválását a megnövekedett feladatok tették szükségessé.

A közegészségügy jelenlegi szervezésében az OÉTI az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat (ÁNTSZ) központi intézete, amely az Országos Népegészségügyi Központ (ONK) önálló részeként közvetlenül az országos tisztifőorvos irányítása alatt működik.

Mivel az intézetbe kerülésem – 1987 – óta sokszor tapasztaltam, hogy annak tevékenysége általában kevésbé ismert, s mivel – feladatkörét tekintve – speciális helyet foglal el az egészségügyi intézmények sorában, ugyanakkor jelentősége a WHO által kezdeményezett egészségvédő programokon belüli feladatokkal kapcsolatban, valamint az Európai Közösséghez való kapcsolódás során növekvő élelmezésegészségügyi követelmények miatt is várhatóan növekedni fog, úgy gondolom, talán nem érdektelen kicsit részletesebben foglalkozni az intézet tevékenységével.

Az OÉTI működési köre – amelynek egy részét már az alapításáról szóló rendelet meghatározta, más funkciói csak később alakultak ki – az alábbi fő feladatokat foglalja magába:

Szakmai irányító és ellenőrző tevékenységet fejt ki az élelmezésegészségügy és táplálkozás szakterületén. E tevékenységébe tartozik az

ÁNTSZ megyei és városi szervezeteinek módszertani irányítása, helyszíni ellenőrzése, valamint az ételfertőzésekkel, ételmérgezésekkel kapcsolatos szervezési, adatgyűjtési és –szolgáltatási feladatok ellátása a WHO, illetve az EK ajánlásai alapján.

Élelmezés- és táplálkozástudományi kutatásokat folytat, melyek eredményeit gyakorlati munkájában hasznosítja. Ezen belül az intézet néhány legfontosabb kutatási területe:

- megalakulása óta folyamatosan foglalkozik a magyar élelmiszerek kémiai összetételének és tápanyagtartalmának meghatározásával. A mindenkori eredményeket az időközönként megjelenő Tápanyagtáblázatok foglalják össze – a legutóbbi, 11. kiadás 1988-ban jelent meg;
- az élelmiszerek összetevőinek analitikai módszerekkel, valamint az egyes komponensek állatkísérletekkel is meghatározott táplálkozási értékeit felhasználva közreműködik a közétkeztetés fejlesztésében, a különféle fizikai terhelésnek kitett dolgozók étrendjének kialakításában;
- tanulmányozza az élelmiszerekben előforduló élő és élettelen anyagok egészségre való veszélyességét; kutatásokat folytat az élelmiszerártalmat okozó mikroorganizmusok, kémiai anyagok vizsgálatára, új diagnosztikai módszerek kifejlesztésére és adaptálására a járványok okainak felderítése céljából;
- kutatómunkát folytat az élelmiszerekben előforduló idegen vegyi anyagokkal (adalékanyagok, növényvédőszer-maradékok, csomagolóanyagokból, környezeti szennyeződésekben származó komponensek stb.) kapcsolatban;
- felméréseket végez a lakosság – azon belül egyes reprezentatív csoportok – táplálkozási körülményeinek és tápláltsági állapotának megismerésére;
- táplálkozási ajánlásokat készít és ezeket folyamatosan korszerűsíti;
- táplálkozási tanácsadó szolgálatot működtet; a helyes táplálkozást szolgáló oktatási, felvilágosítási propaganda anyagokat készít; a gyógyintézeteken kívüli gyógyélelmezéshez kapcsolódó feladatokat lát el.

Az intézet feladatkörébe tartozik az élelmiszerek, kozmetikumok és gyermekjátékok, valamint az élelmiszerekkel érintkezésben felhasznált gépek, berendezések ellenőrzése és minősítése. Intézetünk végzi a bébi ételkonzervek, a diétás és vitaminozott élelmiszerek, tápszerek ellenőrzését és törzskönyvezését. A gombamérgezések kimutatására, megelőzésére szolgáló tevékenység ugyancsak az intézet feladatai közé tartozik.

Szaktanácsadó tevékenységét az élelmiszerhigiénével összefüggő törvények, rendeletek és egyéb jogszabályok szakanyagának elkészítése, kiegészítése vagy véleményezése területén fejt ki. Emellett az intézet szakemberei részt vesznek magyar és nemzetközi szabványok kidolgozásában.

Az intézet vezető kutatói rendszeresen részt vesznek a hazai tudományos fórumok, valamint nemzetközi szervezetek szakbizottságainak munkájában.

Az intézetben fontos oktató és nevelő tevékenység is folyik, amely egyrészt az ÁNTSZ szakembereinek továbbképzésére, másrészt az élelmezés- és táplálkozástudományi szakemberek posztgraduális képzésére irányul. Ennek a tevékenységnek a bázisa az Orvostovábbképző Egyetem Közegészségtani Tanszéke.

Az intézet szakkönyvtára

A „szájhagyomány” szerint intézetünkben megalakulása óta működött könyvtár, a leltárkönyv első bejegyzése azonban csak 1952 januárjából származik. A könyvtár kezdő állománya adományokból tevődött össze. A tervező állománygyarapítás, az új beszerzések leltárba vétele, a gyarapodó állomány katalogizálása és a máig alkalmazott raktározási rendszer kialakítása a fenti dátum szerint egyidejűleg indult meg, s bár a könyvtári ügyvitel egyrészt a központi szabályozás, másrészt az egymást követő könyvtárosok szakképzettsége, egyéni elképzelései szerint az évek során kis mértékben módosult, a nyilvántartások, katalógusok mindvégig folyamatosan biztosították a könyvtár feladatának megfelelő színvonalú használatát.

A könyvtár személyi állománya többször változott az elmúlt évtizedek folyamán. Egyes könyvtárosok fordítói tevékenységet is elláttak, vagy a könyvtáros mellett (angol, német, orosz nyelvű) fordítók is működtek. A

belépésem előtti időszakban részmunkaidős segédkönyvtáros is segítette a könyvtár vezetőjének munkáját, aki azonban az angol fordítási feladatokat is ellátta. Jelenleg a könyvtári feladatokat teljes egészében egyedül végzem, elődöm pedig – immár nyugdíjasként – hetenként egy alkalommal jár be a könyvtárba az angol fordítások elkészítése céljából.

A könyvtár gyűjtőköre az intézet feladatköréből adódóan egyfelől meglehetősen széles körre terjed ki: az orvostudományi, biológiai szakirodalomtól a kémia, gyógyszerészet, toxikológia, növényvédőszeres, élelmezés- és táplálkozásegészségügy területén át a konyhatechnikai és szakácskönyvekig, másfelől speciális területet ölel fel: a táplálkozással bármilyen módon összefüggő szakirodalmat.

Az utóbbi időben nemzetközi és hazai méreteken számos jelenség fordította szakemberek és laikusok figyelmét a táplálkozás irányába. Az ún. civilizációs betegségek többsége a mozgásszegény életmód mellett a helytelen táplálkozási szokásokra vezethető vissza. Új kutatási eredmények mutatták ki, illetve igazolták a – nálunk népbetegségnek számító - szív- és érrendszeri betegségeknek a helyes táplálkozással való befolyásolhatóságát. Az utóbbi évtizedekben kapott egyre nagyobb hangsúlyt az élelmiszerekben lévő ásványi anyagok, növényi rostok táplálkozás-élettani jelentőségének vizsgálata is. Ennek megfelelően az utóbbi években nagy számban jelennek meg a nemzetközi szakirodalomban a legújabb eredményeket ismertető könyvek és egyéb publikációk. Emellett azonban tömegesen jelentkeznek a legkülönbözőbb tanok és tévtanok, melyek könyvek, népszerű lapok hasábjain valósággal rázúdulnak a társadalomra, ígérve superkarcsúságot, gyors és maradandó fogyást és egyéb csodákat, mindezt a leghatásosabb reklámok útján, sokszor meglehetősen felelőtlenül. A könyvtárosoknak feladata, hogy – elsősorban az intézeti szakemberek igénye, emellett önálló tájékozódása alapján – a rendelkezésre álló anyagi kereteken belül – biztosította azt, hogy a legfontosabb szakkönyvek és –folyóiratok a könyvtárban, mint a szakterület országos intézményének könyvtárában hozzáférhetőek legyenek, ugyanakkor mértéktartóan válogasson azon véleményeknek, felfogásoknak irodalmából is, melyekkel az intézet szakemberei ugyan nem, vagy csak részben értenek egyet, azonban a megfelelő állásfoglalások kialakításához feltétlenül szükségük van ezek ismeretére is.

A könyvtár állománya az 1991. év végi adatok szerint:

könyv	7163 kötet
folyóirat	4538 kötési egység

Az állományon belül a magyar nyelvű dokumentumok kb. 60, az idegen (nagyreszt angol) nyelvűek mintegy 40%-ot tesznek ki.

Az éves gyarapodás a legutóbbi évek adatai szerint megközelítőleg 100-100 kötet könyv, illetve folyóirat, bár éppen az elmúlt évi adatok nem érik el ezt az értéket:

Könyvek

	Kötet			Érték, Ft	
	magyar	külföldi	összes	magyar	külföldi
összes					
86	48	38	223.286.-	24.647.-	198.639.-

Folyóiratok

	Kötet			Érték, Ft	
	magyar	külföldi	összes	magyar	külföldi
összes					
96	44	52	670.794.-	29.404.-	641.390.-

A legfontosabb könyveket az emelkedő árak ellenére is be tudtuk szerezni, s a megrendelt folyóiratok számának 1983. évi emlékezetes központi csökkentése óta szinten tudtuk tartani külföldi folyóirataink körét is, sőt néhány esetben új folyóirat megrendelésére is nyílt lehetőségünk.

Az idei évben 46 magyar, 36 külföldi folyóirat, illetve 7 közlöny jár könyvtárunkba.

Az állomány feltárása

A könyvek osztályozása speciális szakrend szerint történik. Ez egyben a raktározás alapja is.

A könyvekről – mint említettem – kezdettől fogva készültek katalógusok: eredetileg betűrendes, ún. szótárkatalógus és szakrendi, majd – közvetlen elődöm jóvoltából – ezek kiegészültek cím szerinti katalógussal. A szakrendi katalógus egyben – leltározások alkalmával – raktárka-

talógusként is szolgál, talán fogyatékosága, hogy csak egyféle szempont szerinti besorolást tesz lehetővé. A visszakeresési lehetőségek bővítése érdekében ittlétem óta megkezdtem a könyvek sorozat szerinti besorolását – visszamenőleg is.

A folyóiratokról kardex rendszerű nyilvántartás ad tájékoztatást.

A könyvtár-használók összetétele

A könyvtár elsőrendű feladata természetesen az intézet munkatársainak szakirodalmi ellátása, a folyamatos, illetve esetenkénti feladatokhoz szükséges információk szolgáltatása. Az előző fejezetekben ismertetett könyv- és folyóirat-állomány alapvetően megfelel ennek a követelménynek. A mintegy 140 fős intézet diplomás szakemberei (végzettségüket tekintve: orvosok, vegyészek, biológusok, kertész- ill. tartósítóipari mérnökök, állatorvosok, agrármérnökök) közül kerül ki az a mintegy 45-50 olvasó, akik rendszeres könyvtárlátogatóknak mondhatók. Mellettük a dietetikus, közegészségügyi ellenőr, technikus és asszisztens végzettségű intézeti dolgozók közül is többen keresik fel alkalmanként a könyvtárat. S mivel számomra „a könyvtár, mint információs központ” fogalmába az is beletartozik, hogy sokan csak egy-egy helység- vagy utcanév azonosítása, egy rendelet, vagy éppen egy menetrendbeli időpont megkeresése céljából fordulnak hozzám, mindig örülök, ha bármelyik kollégámnak – legalább ilyenkor – eszébe jut a könyvtár. Az intézet dolgozóin kívül esetenként a környező egészségügyi intézmények munkatársai keresik fel személyesen a könyvtárat, ennél azonban sokkal nagyobb számban látogatják a különböző főiskolák (OTE Egészségügyi Főiskolai Kar, Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola), egyetemek (SOTE, BME Vegyész-mérnöki Kar, Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem) hallgatói, különösen diplomamunkáik elkészítése idején. Kedves kötelességemnek tartom a fiatalok segítségét a szakirodalomban való eligazodás területén. Öröömömre adhat okot az a tény is, hogy az utóbbi időben emelkedik a nyelvismerettel rendelkező fiatalok száma, vagy hogy az oktatás keretén belül (pl. egy-egy verseny kiírásával) ösztönzik és nevelik a hallgatókat a tájékoztató szolgáltatások igénybevételére, beleértve annak a számítógépes változatait is.

A könyvtár tájékoztató szolgáltatásai, könyvtárközi kölcsönzés

Könyvtárunk témafigyelést, folyóirat referálást nem végez, a számítógépes témafigyelések közül az MTA Könyvtárának ASCA, ASCA-Floppy szolgáltatását vesszük igénybe.

Fontos tájékoztató forrás a Nutrition Abstracts and Reviews Ser.A: Human and Experimental című referálólap. A hazai szakirodalomból a Magyar Orvosi Bibliográfia alapján tájékozódunk. Intézetünk tevékenysége szempontjából ugyancsak fontos területről ad áttekintést az Élelmiszertudományi és Élelmiszeripari Szakirodalmi Tájékoztató, amely sajnos az utóbbi időben (a kiadónál zajló szervezeti átalakulások miatt) rendkívül nagy késésekkel jelent meg.

A könyvtár félévenként készít gyarapodási jegyzéket a könyvbeszerzésekről, melyet az intézet munkatársain kívül az OKI könyvtárának közvetítésével a közegészségügyi hálózat könyvtáraihoz is eljuttat.

A könyvtár speciális gyűjtőköréből adódóan méreteihez képest viszonylag nagy könyvtárközi kölcsönzési forgalmat bonyolít le. Jellemző, hogy a küldött egységek száma általában eléri, vagy megközelíti a kapott egységek kétszeresét.

Az 1991-es év adatai:

	<i>összesen</i>	<i>másolat</i>	<i>eredeti</i>
Küldött egységek száma	283	193	90
Ebből külföldre	3	3	-
Kapott egységek száma	154	98	56
Ebből külföldről	3	2	1

Az intézetben folyó munkákhoz szükséges szakirodalom szolgáltatásán kívül a könyvtár fontos feladata a szakemberek tudományos publikációinak gyűjtése, feltárása és dokumentálása. Az intézet munkatársainak disszertációi az állomány külön gyűjteményét képezik. A publikációk különlenyomatait, másolatait szerzőnként, illetve évenként összegyűjtve őrzi a könyvtár. A publikációkról katalógusok is készülnek, melyekbe a könyvek, könyvrészletek adatai is beépülnek. Ezek a nyilvántartások alapjául szolgáltak azoknak a bibliográfiai összeállításoknak, melyek az intézet 25. illetve 40. évfordulójára megjelent kidaványokban kerültek közlésre – utóbbi e sorok írójának munkájaként.

Terveink

Intézetünk számítógép hálózatának kiépítése most van folyamatban, ennek keretében könyvtárunk is kapott számítógépet. Első funkciója lesz – reméljük hamarosan – hogy hozzáférhetővé tegye a Current Contents on Diskette with Abstracts – Life Sciences ezévből először megrendelt lemezeinek adatait. Ezen kívül a könyvtár saját állományán alapuló tájékoztatást is szeretnénk gyorsabbá és hatékonyabbá tenni, de hogy a különböző könyvtári feladatokat, szolgáltatásokat milyen mértékben és sorrendben fogjuk gépesíteni, s esetleg milyen új szolgáltatásokat vezetünk be, annak eldöntése, tervezése a következő évek feladata.

Ha valaki szeretne felkeresni bennünket, intézetünk adatai:

Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet,
Főigazgató: Dr. Bíró György - Budapest, Gyáli út 3/a, 1097 -
Levélcím: Pf.52. 1476 - Telefon: 1-334-130 - Szakkönyvtár: 26-os
mellék

Irodalom:

Az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet 25 éve. Bp., 1974. OÉTI, 160 p.

Az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet 40 éve. Bp., 1989. OÉTI, 127 p.

Library of the National Scientific Institute for Food and Nutrition

Ágnes LÁZÁR

The National Scientific Institute for Food and Nutrition (OÉTI) began operation as an independent institution in 1949, although it had already begun activity before World War II.

The significance of the institute can be expected to increase in view of its tasks within the health promotion programs launched by the WHO and the growing food hygiene requirements related to Hungary's entry into the European Community. The institute carries out activity of professional guidance and supervision in the field of food hygiene and nutrition and conducts research on food and nutrition.

The institute's library has been operating in documented form since 1952. The library's staff has changed a number of times over the past decade. Some of the librarians also did translations and translators also worked under the direction of the librarian. In keeping with the tasks of the institute, the library collects materials from a wide range of subjects, from bio-medical sciences through chemistry, pharmaceuticals, toxicology, nutrition, food hygiene, to kitchen technology and cookery books. In 1991 the holdings of the library amounted to more than 7000 books, 46 Hungarian and 36 foreign serials.

The books are classified in a special subject order which is also the basis used for the storage. The 45-50 regular users come from among the approximately 140 graduate specialists of the institute (physicians, chemists, biologists, horticultural and preserving industry engineers, veterinarians, agricultural engineers).

An important source of information is the Nutrition Abstracts and Reviews, Series A: Human and Experimental, while the Hungarian Medical Bibliography serves as a guide to the Hungarian literature. The library draws up a list of acquisitions every six months covering its new books. Copies of the list are also sent to libraries in the public health network. Due to its special field of collecting, the library conducts a relatively large volume of interlibrary loans compared to its size. It is characteristic that the number of units sent is generally equal or very close to double the number of units received. The library also collects publications of workers of the institute.

Konferenciák - értekezletek

Az Orvosi Könyvtárosok és orvostanácsadók 19. tájértekeztetén (Székesfehérvár, 1992. június 25-26.) elhangzott előadásokból

A könyvtár jelentősége az olvasás folyamatában

SIMON Kornél

Fejér megyei Szent György Kórház, Székesfehérvár

Tekintettel arra, hogy én a könyvtárszakmában nem vagyok járatos, nem kívánok a szakma frontvonalában álló aktuális kérdésekkel foglalkozni, de engedtessek meg, hogy elmondjam azokat a – minden bizonynyal szubjektív – gondolatokat, melyek eszembe jutottak.

Az orvos és az orvosi könyvtáros együttműködése az orvosi tevékenység színvonalának emelését van hivatva megcélozni.

Ha valakit megkérdeznék, hogy mi értendő orvosi tevékenységen, a legtöbben azt válaszolják, hogy van gyógyító orvos és van tudományos kutató. E kettőt egymástól teljesen különbözőnek tekintik. Én úgy gondolom, hogy a kettő szorosan összefügg, pontosabban szólva, aki jó gyógyító orvos, az óhatatlanul a tudományos tevékenységgel is kapcsolatba kerül. Miért? Azért, mert a biológia a világ legbonyolultabb tudománya: a klinikumtól a biokémián át, a biofizikán át a molekuláris biológiáig tart. Meg vagyok győződve arról, hogy számtalan feltáratlan összefüggése van. Éppen ezért, ha egy orvos végigmegy egy viziten és mindent rendben talál, csak egyetlen dologban lehet biztos, hogy felületesen vizitelt. Ha viszont talál problémát és azt megoldja, akkor óhatatlanul közléskényszere lesz: tapasztalatait el akarja mondani, vagy le akarja írni valahol. Ezt pedig már úgy hívják, hogy tudományos tevékenység.

Mi ennek a folyamatnak a kulcspontja? A problémalátás. Hogyan lesz valaki problémalátó? Ugy gondolom, hogy mindegyikünk rendelkezik egy bizonyos ismeretanyaggal, esetenként találkozik új információkkal. Az új információval való találkozás kétféle reakciót válthat ki: Az egyik,

hogy mindent megtesz az illető annak érdekében, hogy az új információt belegyömöszölje valamely korábbi ismeretanyagába, azaz nem lát semmiféle megoldandó problémát. A másik viselkedésmód, amikor valaki a figyelmét arra koncentrálja, hogy melyik az az új információ, amely korábbi ismereteibe nem illeszthető. Ez a probléma meglátása. A problémameglátás tehát az új összefüggés felismerésének nélkülözhetetlen eleme, de nem garanciája. Mi kell még ahhoz, hogy a probléma meglátásából problémamegoldás legyen? Három dolog: moralitás, a meglévő ismeretanyag megfelelő kezelése, és új összefüggések megalkotása. Néhány szót mindegyikről.

Moralitás: Ha valaki meglát egy problémát, el kell, hogy vállalja a kihívást. Úgy gondolom, hogy valaki milyen orvos lesz, az legalább annyira morális kérdés, mint képességek kérdése.

A meglévő ismeretanyag megfelelő kezelése: nem lehet minden információt fejben tartani. Van egy szlogen, amely azt mondja, az a jó főnök, aki az adott helyzetben megtalálja a megfelelő asszisztensét, és az a jó asszisztens, aki a megfelelő helyzetben megtalálja a megfelelő könyvet.

További ok, ami miatt a könyvekhez kell nyúlnunk, az, hogy az információk elévülnek. Sokan úgy gondolják, hogy az orvosi információk évente 10 %-a elévül. Nem véletlen, hogy a nemrégiben forgalomba került *Scientific American Medicine*-Orvostudomány c. kötet lapjai cserélhetők. Vannak országok, ahol a továbbképzés rendszere eltérően a mienktől olyan, hogy a szakképesítést 4-5 évente vizsgával meg kell erősíteni. Ha ezt valaki nem teszi, lefokozzák, csökken a fizetése.

Egyszer egy korábbi főnököm, amikor folyóiratokkal a hónom alatt meglátott, azt mondta, hogy a sok olvasás összezavar. Valami igazsága volt, de én most azt szeretném elmondani, hogy ez miért nem szükségszerűen igaz. Ha valaki új információval találkozik, akkor a meglévő ismeretanyagát szétszedi, az újat beépíti és az egészet újra összerakja. És ezt mindannyiszor megteszi, ahányszor valami újjal találkozik. És ha valaki ezt mindannyiszor megteszi, akkor nem lesz zűrzavar a fejében. Erre mindig szükség van, teljesen függetlenül attól, hogy valaki verbális, tradicionális módon tanul, vagy audiovizuális módon oktatják.

A meditáció az ismeretintegrálás nélkülözhetetlen mozzanata. Mi erre az ideális környezet? Egy megszokott szoba, egy megszokott sarok,

asztal, szék, lámpa, esetleg a túlsó oldalon egy megszokott arc, csend, nyugalom, koncentráció. Ezt úgy hívják, hogy könyvtár. Bizonyára van olyan, akinek a szőlőlugas jelenti ugyanezt. Ebben a folyamatban mindenképpen nagy segítséget nyújthat az oktatás, ahogy ezt Wittgenstein megfogalmazta:

„Bármi, ami elmondható, elmondható világosan. Ha ezt valaki nem tudja megtenni, akkor jobban teszi, ha hallgat”.

Mit lehet mondani a kreativitásról? De Bono ma is élő, Angliában dolgozó orvos, aki a gondolkodás tudományával kiterjedten foglalkozott, úgy gondolja, hogy a kreativitásnak két útja lehetséges: az ún. „vertikális” gondolkodás, illetve a „laterális” gondolkodás.

Mi a vertikális gondolkodás? Ez a logikus gondolkodás, amikor egy állítás az előzőből jól követhető a végső konklúzióig. Ha bármelyik folyóiratot felcsapjuk, erre példa mindig van: valahol valaki ezt találta, amiből erre lehetett következtetni, ezért mi ezt és ezt vizsgáltuk és erre a következtetésre jutottunk.

Az igazi nagy felfedezések azonban többnyire laterális gondolkodással születnek. Ennek lényege az ötlet, a „harántimpulzus”, amikor a végkövetkeztetés nem feltétlenül, sőt általában nem következik az előzményekből. Egy hasonlattal élve ezt úgy kell elképzelni, hogy valaki felmegy a hegycsúcsra, kezdheti azzal is, hogy először lemegy egy gödörbe. Amikor azonban felér a csúcsra és visszanéz onnan, már világosan látja, hogy mi a feljutás legrövidebb útja. Más szóval, a kreatív gondolkodással alkotott végkövetkeztetés logikailag, utólag mindig alátámasztható. Néhány példa: Ha egy teniszversenyen 101 induló van, az a kérdés, hogy hány mérkőzést kell játszani. A vertikális gondolkodás szerint az első fordulóban 50, a második fordulóban 25 mérkőzés szükséges és így tovább. Van azonban egy másik megközelítési lehetőség is: ha 101-en indulnak és egy győztes van, akkor 100-an estek ki, mindenki egyetlen mérkőzésen, azaz 100 mérkőzést kellett lejátszani. Az orvosi szférából is lehet példákat hozni. Watson és Crick úgy fejtette meg a DNS szerkezetét, hogy teljesen véletlenül a kristályok röntgen diffrakciós képeivel kerültek kapcsolatba. Egy teljesen idegen területről kaptak stimulust. Ezt hívja az irodalom interdisciplinary fertilization-nek, azaz az egyes szakmák egymásra gyakorolt megtermékenyítő hatásának.

A másik példa orvostörténeti: Fleming és a penicillin. Fleming orvos akart lenni, de nem volt pénze az egyetemre beiratkozni. Ezért a Saint Mary londoni kórház vizipóló csapatában kezdett játszani, hogy legyen valami „kapcsolata” az egészségüggyel. Azután egy rokona meghalt, örökölt, beiratkozott az egyetemre. Természetesen a Saint Mary kórházba került, ahol teljesen véletlenül dolgozott Sir Wright, az akkori idők legnevesebb bakteriológusa, akinek infektológiai szemléletével Fleming „megfertőződött”. Azután elkerült az I. világháborúban a frontra, ahol azt látta, hogy a háborús sérültek vérmérgezésben pusztulnak el, mert a használatos fertőtlenítő szerek hatástalanok. Már mikrobiológusként dolgozott, amikor egy baktérium tenyésztése során azt tapasztalta, hogy egy betegből származó orrcsepp körül a baktériumok nem tudtak szaporodni. Mindent elkövetett, hogy ezt a baktériumölő anyagot kivonja (feltehetően valami lizoszómáról volt szó), de ez nem sikerült neki. A kép azonban az agyában maradt. Jóval később egy másik alkalommal, amikor a baktérium tenyésztését a penészgombák befertőzték és éppen kidobni készült a preparátumot, észrevette, hogy a leoltott baktériumok a penészgombák körül nem szaporodnak. A vétkes penészgombából sikerült jóval később izolálni, majd a II. világháború idejére forgalomba hozni a penicillint. A dolog érdekessége, Fleming óriási szerencséje, hogy a mindmáig ismert több száz penészgomba közül egyedül a *Penicillium notatum* képes antibiotikum termelésre. Ennyi véletlenül múlt a felfedezése; a történetből azonban az is világos, hogy ő erre a véletlenre maximálisan érzékenyített volt. Sok felfedezés múlt azon, hogy valaki nem csak a látás tengelyében figyelt, hanem a perifériás látókörében is látott, azaz lecsapott a szokatlanságra.

Mi a módszere a kreatív gondolkodásnak? Állítólag Goldberger, a magyar származású kardiológus és fiziológus vezette be az ún. kerekasztalokat. Ezeknek a kerekasztaloknak az volt a jellemzője, hogy bárki, bármilyen öltözetben megjelenhetett, bármit, ami a témával kapcsolatban eszébe jutott, elmondhatott. Formailag teljesen kötetlen körülmények között: lábát feltehetette az asztalra, ehetett, ihatott. A módszer lényege az, hogy arra koncentrál, ami az adott elképzelésbe nem illeszthető, minden tagadásra és ellenvetésre ráfigyel és nem akarja azokat megcáfolni.

Előszeretettel hívtak a kerekasztalra olyan szakembereket, akik az adott területnek nem voltak művelői. De Bono azt mondja, ha egy orvos-

kutató elakad, nem egy másik orvossal kell leülnie, hanem jobb, ha ezt egy divattervezővel teszi.

Az eredeti gondolat ugyanis nagyobb valószínűséggel terem „nem bejáratott” agyban. Ha elővesznek egy cikket, amely egy magas impact factorral rendelkező folyóiratban, nagy citációs indexű szerzőtől jelent meg, az annyira tökéletes gondolatmenet, hogy ahhoz már nem lehet mit hozzátenni. Ha azonban elmennek egy kongresszusra, ott olyan félkész gondolatokat fognak találni, amelyek nagyon induktívak, pont azért, mert nem lettek teljesen végiggondolva, s éppen ezért nem közölték le őket, ún. „jó helyen”. Úgy gondolom, hogy a kreativitáshoz egyaránt szükséges a vertikális és a laterális gondolkodás. Ezek egymásnak nem kizárói, hanem kiegészítői. Amikor az előbb azt mondtam, hogy a könyvek bizonyos értelemben elévülnek, az csak részben igaz, mert vannak könyvek, melyek éppen a gondolkodás módszertani vonatkozásai miatt örökérvényűek. Donhoffer Szilárd kórélettan könyve a vertikális gondolkodásra nevelés legkitűnőbb példája. Romhányi professzor előadásai a kreatív gondolkodásra nevelés felejthetetlen példái voltak. Vannak tehát könyvek, amelyek éppen módszertani vonatkozásaik miatt soha nem évülnek el.

Összefoglalva tehát, úgy gondolom, hogy a moralitás, az ismeretanyag és a módszertan egymás kiegészítői. Ha valakiben mindez megvan, az biztosan szembe fog találkozni egy-egy problémával, nekirugaskodik a megoldásának, egyszer-kétszer, esetleg háromszor, – teljesen természetesen, hogy közben szorong is, – azután, amikor végül megoldja, sikerélménye van, örül neki egy pár napig, aztán kezdi az egészet előlről. Ha ezt valaki megvalósítja, akkor megvalósította a pedagógia legalapvetőbb célját: önfejlesztő magatartást tud kialakítani. Az ily módon megszerzett sikerélmény egyaránt sikerélmény Down-kórosnak és a Nobel díjasnak. Egy feltétele azonban mindkét esetben van: a szüntelen kemény munka. Einstein és Szentgyörgyi egyaránt sikere legfőbb okának a rendkívül sok befektetett munkát jelölte meg. Felvetődik a kérdés, hogyan lehet ezt megtanulni? Nem biztos, hogy könnyedén és spontán módon. Paganini azt írja önéletrajzában, hogy éveken keresztül az apja a szó-szoros értelmében kényszerítette a hegedülésre. Ha valaki elolvassa a Polgár lányok történetét, akkor joggal sajnálhatja őket. Ugyanakkor azonban azt is látnia kell, hogy ezek a lányok boldogok lettek: nem azért, mert világhí-

ressé váltak, hanem azért, mert megtanulták, hogyan teremtsenek önmaguknak rendszeresen sikerélményt.

Úgy gondolom, hogy mindez az olvasásra és a könyvtárhasználatra is érvényes. Mindezek után azt is hiszem, hogy nem szégyen az olvasásra eleinte „erőszakkal” rászoktatni az orvosokat. Az olvasás örömét később lehet megélni. Miért mondom ezt? Mert, amikor időnként felmegyek a könyvtárba, egyfelől nagyon örülök, másfelől szomorú vagyok. Örülök, mert ma már három könyvtárost látok, szomorú, mert sok esetben egyetlen egy orvost sem. Úgy érzem, hogy kötelességünk az orvoskollégákat, önmagunkat arra kényszeríteni, hogy a már pénzbe nem kerülő, kezünkben lévő szellemi potenciált maximálisan kihasználjuk. Végül is e tekintetben azért optimista vagyok.

Hiszek benne, hogy ez sikerül, hiszek azért, mert könyvtárunk valaha a kórház kápolnája volt. Ott már sokan hittek, miért nem higgyek én is. A kórház jelképe a Kolozsvári testvérek sárkányölő Szent György szobra. Ez a szobor a könyvtárban áll. Vagyis ennek a kórháznak a szíve ma is a könyvtárban van.

The significance of the library in the process of reading

Kornél SIMON

Any good physician inevitably comes into contact with scientific activity because if he finds a problem and solves it, he naturally wants to publish it. The key point in this process is the identification of the problem. The encounter with new information can evoke two different reactions. One is that the person makes every effort to squeeze the new information into the frame of some earlier knowledge, that is, he does not see any problem to be solved. The other form of behaviour is when someone concentrates his attention on what new information cannot be squared with his earlier knowledge. This is the identification of the problem. The identification of the problem is an indispensable element, but not a guarantee of recognizing the new relationship. Three other things are also needed: morality, the creation of the new relationships and their are mutually complementary elements.

If someone sees a problem, he must accept the challenge. The key to the appropriate handling of the existing body of knowledge is that it is not possible to retain all information in the memory: the right book has to be found.

The library is an ideal place for meditation, an indispensable element in the integration of knowledge. Creativity can take two different paths: one is known as vertical thinking. This is logical thinking in which each statement is clearly deducted from the previous one until the final conclusion is reached. The other path is lateral thinking which gives rise to the really big discoveries. The essence of this is the idea, the lateral impulse, when the final conclusion does not necessarily or, in fact, does not generally follow from what has gone before. In other words, a conclusion reached by creative thinking can always be confirmed subsequently by logic. Examples of this can be found in the medical field too. Watson and Crick discovered the structure of DNA by coming across X-ray diffraction images of crystals quite by chance. They received the stimulus from an entirely foreign field. This is known in the literature as interdisciplinary fertilization.

Another example, that of Fleming and penicillin, comes from medical history. Fleming wanted to be a doctor but he could not afford to enrol at university. He began to play in the waterpolo team of Saint Mary's Hospital in London so that he would have some "contact" with health care. Then one of his relatives died, he inherited money and enrolled at university. Naturally, he went to Saint Mary's Hospital where, quite by chance, a leading bacteriologist of the day was working. He "infected" Fleming with his approach to infectology. Then came the First World War and service at the front where Fleming saw that the wounded were dying of blood poisoning because the disinfectants in use at that time were ineffective. He was already working as a microbiologist when he noticed that bacteria were unable to multiply around a drop of mucus taken from a patient in a culture. He did everything he could to isolate this bacterium-killing substance but he was not successful. However, the picture remained in his mind. Much later, on another occasion, when mould had infected a bacterium culture and he was about to throw the preparation out, he noticed that the the mould was not multiplying around the inoculated bacteria. He succeeded in isolating the mould responsible much later and by the time of the Second World War was able to launch penicillin. It was Fleming's enormous luck that of all the hundreds of moulds known so far, only *Penicillium notatum* is capable of producing antibiotic. The discovery depended on so many chance events. But it is also clear from the story that he was fully sensitized to this chance. Many discoveries have been made because the discoverer paid attention not only to what was in his line of focus but also to things at the edge of his field of vision, immediately picking out the unusual.

It is said that Goldberger, the Hungarian-born cardiologist and physiologist, introduced the so-called roundtables. These were open to anyone and the participants could say anything that occurred to them on the subject. Experts not engaged in the given field were frequently invited to the round-table for there is a higher probability that an original idea will be produced in a mind not thinking along accustomed lines. If they take an article published in a journal with a high impact factor and written by an author with a high citation index, the train of thought is so perfect that nothing more can be added to it. But if they attend a congress they will find a lot of embryonic ideas which are very inductive precisely

because they have not been fully thought through and for this reason have not been published in prestigious forums. Creativity requires both vertical and lateral thinking. These are not mutually exclusive but rather complementary. Books become obsolete in a certain sense, but there are some which are of eternal validity precisely because of the methodological aspects of the thinking. Szilárd Donhoffer's book on pathophysiology is the most outstanding example of education in vertical thinking. Professor Romhányi's lectures were unforgettable examples of education in creative thinking. Thus, there are books which, thanks to their methodological aspects, never become obsolete.

It is true for reading and the use of the library too, that it is no shame to use "force" at first to accustom doctors to them. The pleasure of reading can be experienced later.

VÉLEMÉNYEK

A folyóirat-megrendelések tapasztalataiból

Úgy gondoljuk, hogy a folyóiratbeszerzés kérdése még mindig sok orvosi könyvtárosnak okoz fejtörést okoz, ezért vitathatatlanul közügy. Nem kívánunk egyetlen folyóirat-terjesztő cégnek sem reklámot biztosítani, de a tapasztalatok átadása nem történhet meg nevek említése nélkül. Éppen ezért szívesen várunk további véleményeket is, és igyekszünk minél előbb közreadni a - remélhetőleg egyre inkább pozitív - tapasztalatokat. (A szerk.)

Folyóirat-rendelés: A KÖNYVTÁROSOK DILEMMÁJA

ZALLÁR Andor

Szent-Györgyi Albert Orvostudományi

Egyetem Központi Könyvtára

Szeged

A szakfolyóiratok megrendelésének szükségességéről, a múltbeli monopolisztikus beszerzési lehetőségről, a hiányosan vagy egyáltalán be sem érkező külföldi folyóiratokról, a friss szakmai információktól megfosztott kutatókról, a könyvtárosok kálváriáiról ez alkalommal nem beszélek. Az ezekkel kapcsolatos közlemények és cikkek széles körben ismertek.

Közérdeket érintő kérdésként csak a szakfolyóiratok megrendelésével kapcsolatban foglalom össze gondolataimat.

Személyes az indíttatás, mert könyvtáros kollégák kerestek meg telefonon és érdeklődtek, hogy a SZOTE hol és hogyan szerzi be a folyóiratokat.

Gyanítom, hogy kollégáim nehezen tudtak válogatni a mai helyzetben. A szélesre nyitott lehetőségek között dilemmát jelent a külföldi szakfolyóiratok leggazdaságosabb megrendelési módjának kiválasztása.

Nekem is 700 külföldi folyóirat megrendeléséről, 29-30 milliós költség szükségességéről kellett az egyetem vezetőit meggyőzőnem és a legkedvezőbb döntést előkészítenem számukra.

Könyvtáraink életében változatlanul az egyik legfontosabb kérdés a külföldi szakfolyóiratok és szakkönyvek beszerzése. Mivel az intézményekben a költségvetés már hosszú évek óta nem tudja követni az árdrágulást, a gazdaságosság kérdése egyre jobban előtérbe kerül.

Ismereteim szerint azok az intézmények, ill. könyvtárak, amelyek import lehetőséggel rendelkeztek, külföldi cégek útján /SWETS, EBSCO, MINERVA stb./ szerezték, szerzik be a folyóiratokat.

Igen jó lenne mindannyiunk számára, ha tapasztalataikat megismerhetnénk. Megítélésem szerint abban az esetben, ha a legkedvezőbb árakat kínáló lebonyolítóhoz nem egynehány, hanem több tucat könyvtár fordulna, a több példányos előfizetések árai redukálhatók lennének, ami mindenkinek előnyös volna.

A közérdekre hivatkozva indítványozom, hogy a felsőoktatási, az orvosi és egyéb könyvtárak nyilatkozzanak kedvező, vagy kedvezőtlen folyóiratbeszerzési tapasztalataikról.

Mindezek előrebocsátásával röviden felvázolom a SZOTE 1992. évi folyóiratbeszerzési tapasztalatait.

Az elmúlt évben egyetemünk számára egyértelműen csak belföldi cégen keresztüli lehetőség kínálkozott, mivel nem rendelkezünk külkereskedelmi, azaz importengedéllyel. Kerestük a hazai leg gazdaságosabb és a legjobb teljesítési lehetőséget ígérő partnert.

A Kultúránál elszenvedett 1990. és 1991. évi kudarc sokkolta a könyvtárakat és a kutatókat egyaránt.

Az előfizetett folyóiratok hiányai az egyetemnek nemcsak anyagi, hanem szakmai kárt is okoztak. A friss információk hiányából keletkezett kár felbecsülhetetlen, többszöröse a be nem érkezett folyóiratok értékének.

Érthető, hogy mindenképpen változtatni akartunk, hiszen már nem tudtuk olvasóinkat, az egyetemi intézeteket és klinikákat megnyugtatni. Az egyetem vezetése, a Könyvtári Tanács egyetértett változtatási szándékunkkal.

Fontolgattuk a Libro Trade Kft-vel a megrendelések realizálását, mivel 5% visszatérítést biztosított volna.

Figyelemmel voltunk a Springer Hungarica Kiadó Kft hazai törekvéseire és szándékaira is. A Springer kiadású kiadványokra adott 10%-os bonus alapján, folyamatos tárgyalásaink során felvetődött, hogy elvállalnák-e ugyanilyen feltételekkel összes külföldi folyóirataink és a mágneses adathordozók behozatalát, garantált érkeztetését.

A Springer Hungarica írásban elvállalta a folyóiratok és egyéb adathordozók behozatalát s a 10%-os kedvezményt kiterjesztette a nem-Springer termékekre is.

Pénzügyi vonatkozásban ez annyit jelentett, hogy a várható 1992. évi számlánk közel 30 milliós összegéből 27 milliót kell kifizetnünk.

A 10%-kal kisebb költség a fenntartót teljes mértékben meggyőzte, s a mérleg nyelvét e 150 éves, patinás cég felé hajlította.

Most, nyolc hónap elteltével megállapítható, hogy a múltbeli gyakorlattal szemben a folyóiratok rendben megérkeznek. A beérkezés megközelíti a 100%-ot, a hiányzó füzetek reklamálása elenyésző.

A felhasználói vélemények kedvezőek, a kutatók, intézetek és klinikák elégedettek.

Eddigi kapcsolatunk jó hangulatú: az érdekeltség alapján a Springer Hungarica is arra törekszik, hogy elégedettek legyünk munkájukkal.

Külön meglepetés volt számunkra, hogy kérték véleményünket, mivel tudnák munkánkat segíteni, mivel tudnák a könyvtárak tevékenységét elősegíteni, pl. árazott folyóirat-listák elkészítésével stb. A személyes kapcsolattartásra súlyt helyez a cég nemcsak a Központi Könyvtárral, de az egyetemmel, mint fenntartóval is.

A Springer 150 éves múltja a jelenben is kötelez. Nem kell magyarázni és bizonyítani a kutatói, felhasználói igények fontosságát, hiszen a Springer Hungarica vezetője maga is kutató volt.

Bízunk abban, hogy a SZOTE Központi Könyvtára és a Springer Hungarica Kft kapcsolata a jövőben is felhőtlen lesz.

Természetesen a kereslet és kínálat ezen a területen is érvényesül s az esetleges előnyösebb lehetőségek minket is érdekelnek és érdekelni fognak.

Folyóiratbeszerzés Kaposváron

KOZMA Zoltánné

Kaposi Mór Megyei Kórház-Rendelőintézet Orvosi Könyvtára

Kaposvár

A HELIR-rel szembeni korábbi kilátástalan küzdelem után 1991-ben új partner után néztünk. Több ajánlat közül a LIBRO TRADE ajánlata látszott a legkedvezőbbnek, annál is inkább, mert 1992-re külföldi folyóirataink beszerzését 500 ezer forinttal olcsóbban ígerte és ez az összeg kétmillió forintnál feltétlen előny.

A "mennyiért" kérdése mellett a pontos és hiánytalan folyóiratszállítás nyom a latban és ez a napi gyakorlatban dől el. Sajnos most is csúszással kapjuk a lapokat, különösen az amerikaiakat. Hiányaink is vannak, és egy esetben lapcsere is történt a "Circulation" helyett a "Circulation Research" című lapot kapjuk. Természetesen reklamálunk.

Érthetetlenül sok a duplum példány, amelyekre nem tartanak igényt: lesz mit felajánlani fölőspéldány-jegyzékben.

1993-as rendeléseinknél figyelembe vettük a Springer kezdeményezését, miszerint saját kiadású lapjaik szállítását alapáron vállalják, de más lapok esetében maradtunk a LIBRO TRADE-nél.

Tapasztalataink külföldi folyóirat-rendelésekkel

OSTORHARICS-HORVÁTH Györgyné
Petz Aladár Megyei Kórház Orvosi Könyvtár
Győr

Az elmúlt évek gyakorlatához képest jelentős változás állt elő külföldi folyóirat-rendeléseinknél.

Az előzmények mindannyiunk előtt ismertek ugyan, mégis pár sorral felelevenítem. Adva volt az egyetlen cég, a Magyar Posta, mely az egész ország külföldi folyóirat-rendeléseit centralizáltan intézte. A monumentális feladatból is adódhatott, hogy merev szabályokkal, szigorú határidőkkel, nehézkes adminisztrációval dolgozott, sok gondot okozva ezzel a megrendelőknél. Problémáinkból adódó kérdéseinkre nem kaptunk informatív válaszokat: pl. a sokadik reklamációra kapott válasz is mindig a következő volt: továbbítottuk a Kultúra Külkereskedelmi Vállalathoz... Az 1989-90-es évre a folyóirat-szállítások oly megbízhatatlanná váltak, a színvonal olyan mélyre süllyedt, hogy tenni kellett valamit.

Ekkor jelentkezett a veszprémi kórház könyvtárvezetőjének közvetítésével a Veszprémi Egyetem importosztályának vezetője, aki ismertette azokat az előnyöket, amelyekre akkor számíthatunk, ha őket bízunk meg megrendelésünkkel. Felkérésre jelentkezett még a Springer Verlag budapesti irodája is. Kérés nélkül árlistával keresett meg a régi partner, a Magyar Posta, majd a Libro-Trade.

Egybevetettük minden cég ajánlatát. Az árak és a megbízhatóság volt az elsődleges kritérium. Árak tekintetében a veszprémiek ajánlata volt a legkedvezőbb. Megbízhatóság terén csak a postával voltak negatív tapasztalataink, a Libro-Trade az elmúlt időben megbízható partnernek bizonyult. A veszprémieket nem ismertük, Springeréknek a világhíre hathatott.

Ám ezt a hatást csökkentette az a tény, hogy az első menetben csak a saját kiadványaik szállítását vállalták. Ekkor léptek a veszprémiek. A soron következő régió-értekezletre eljött a cég képviselője. Oldott hangulatú megbeszélésen vitattuk meg a lehetőségeket. A valamivel olcsóbb árak mellett 5 %-os kezelési költséget számoltak fel. Rendeléseink szól-

hatnak egy évre, félévre, negyedévre, ahogy azt anyagi lehetőségeink engedik. Nincs időpont szerinti megkötés a standing ordereknel sem. Rendeléseinket a bécsi Minerva Wissenschaftliche Buchhandlung címére továbbítják. Tetszett ez a mozgékony ügymenet.

Az előzőekből szinte már kikövetkeztethető a döntésünk: a veszprémi egyetem importosztályát választottuk.

Az első év elmúlt. Tapasztalataink jók. A folyóiratok folyamatosan, pontosan érkeznek. Reklamálni csak a német Zentralblatt für Chirurgie és a Zentralblatt für Gynäkologie esetében kellett. Ez sem a szállító hibája volt, hanem a kiadás késett. Elszámolásaik pontosak. Az előfizetés a tárgyévet megelőző év októberében történik, majd a tárgyév augusztusában rendezik a számlákat.

A fenti sorokból kitűnik, hogy többe lehetne írni arról, ha egy folyamat rossz (rendelés, szállítás). Ha akad egy egészséges, jó megoldás, ennek pozitív értékelése pár sorban elfér, összefoglalható.

A kedvező tapasztalatok ellenére folyamatosan érdeklődünk minden megoldás iránt, mert a változó feltételek (önálló külkereskedelmi jog) esetleg még előnyösebb megoldást eredményezhetnek.

Experiences of subscriptions to foreign journals

In Hungary there is no monopoly in journal subscription any more: the libraries can choose among several distributors of foreign journals. Nonetheless, many librarians are unsure which distributor to choose and want to know what other colleagues had experienced in this field.

Andor Zallár, director of the Library of Szent-Györgyi Albert University Medical School in Szeged; **Teréz Kozma**, Head Librarian at Kaposi Mór Hospital of Somogy County in Kaposvár and **Katalin Ostorharics-Horváth**, Head Librarian at Petz Aladár Hospital of Győr-Sopron-Moson County in Győr share their experiences in foreign journal subscription.

The publication of these articles is intended to be an incentive for other librarians to discuss their experiences and express their opinions in *Orvosi Könyvtáros* for the common good of Hungarian medical librarianship.

ORVOSTÖRTÉNELEM

Régi képek az érvágásról

JANTSITS Gabriella

SOTE II.sz. Szemészeti Klinika Könyvtára

Budapest

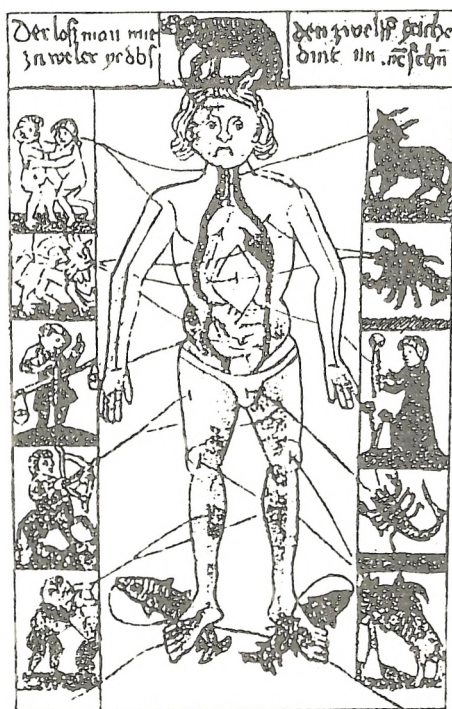
Az orvostudomány modern eredményei mellett napjainkban tért hódít a természetgyógyászat; csontkovácsok, nem ritkán sarlatánok is „gyógyítanak”. Naponta készülnek horoszkópok. Érdeemes ezért figyelmet fordítanunk arra, hogy néhány száz évvel ezelőtt milyen gyógyító eljárások álltak rendelkezésre, amikor itthon egyetemi orvosképzés még nem volt és a külföldön tanult orvosokból sem volt elég. A gyógyítással leginkább borbély-sebészek, bábák, sokszor kuruzslók foglalkoztak. Hogyan segítettek akkor magukon a beteg emberek?

A leggyakrabban alkalmazott gyógymód az érvágás volt. A szükséges tudnivalókat a kalendáriumok (cisiók) közvetítették. Ezek eredete a XV. századig nyúlik vissza. Regiomontanus (1436-1476) Mátyás király udvari csillagásza 1474-ben adta ki első naptárát (Calendarium, 1474, Nürnberg). Ezt a tudományos igényű munkáját az időszámítás segéd-eszközének szánta.

A kalendáriumok az alexandriai iatromatematika elvét népszerűsítették, amely szerint az emberi test és a csillagok egymással szoros összefüggésben vannak, vagyis az asztrológia befolyással van a gyógyításra. E korban az asztrológia és az asztronómia nem különíthetők el egymástól. Az orvosnak a csillagászhoz is értenie kellett, nehogy hibát kövessen el a gyógyításban: *medicus etiam astrologus*. Az emberi test részei ugyanis a planéták védelme alatt állnak s ezek uralkodása idején a védett testrészt nem szabad gyógyítani. Befolyással vannak az égi jegyek az emberi egész életre is, s már születésekor meg lehet állapítani az ember sorsát és jellemét, ha ismerjük az akkor uralkodó planétát. E célból közlik a kalendáriumok a 7 planéta tulajdonságait és uralkodásuk idejét.

A kalendáriumok tartalma évszázadok folyamán egyre bővült, így a *regimen sanitatis* c. fejezettel is. Ebben az egészség megóvására, az evésre, ivásra, alvásra és a legnépszerűbb gyógyító eljárásokra, köztük az érvágásra vonatkozó tanácsokat is közöltek.

Az érvágás első ábráját is a XV. századból ismerjük a Spoerer féle Kalendáriumból (Nürnberg, 1474). Ez Regimontanus naptárának szöveg-hű kiadása, amelyhez ezt az egyetlen képet, az ún. Aderlassmännchen-t mellékelte. Ettől kezdve szinte minden újabb kiadásban vagy variánsban szerepelt ilyen ábrázolás.



Az ábra emberi alakot mutat, megjelölve rajta azt a testrészt, amely a vonatkozó égi jegy védelme alatt áll, s amelyen nem szabad eret vágni, ha a hold abban a jegyben jár. Az emberi alak ábrázolásánál nem figyeltek az anatómiai pontosságra: egy népszerű kiadvány szerzőjének nem is lehetett ilyen ismerete, célja csak az volt, hogy a szöveget szemléltesse. Az állatképeknél sem látható élethűsége törekvés, mégis az ábrák mutatnak némi különbséget, ami a kiadvány megjelenési ideje, helye továbbá a rajzoló művészi képessége szerint változott.

Ugyanez vonatkozik a magyar kalendáriumokra is. Nálunk több mint száz évvel később kezdődik a népnaptáraknak a kiadása. Ezek a korábbi külföldi példákat követték és azok a szintjén maradtak. Nagy népszerűsége tette szert, mert a széles néprétegek anyanyelven olvashatták bennük az őket érdeklő tudnivalókat.

Az első hazai képes kalendáriumot ifj. Heltai Gáspár a híres nyomdász adta ki (Cisio, Kolozsvár, 1592). Német forrásokat használt fel hozzá.

AZ EREK VAGASROL VALO

közönfegyestanítás.



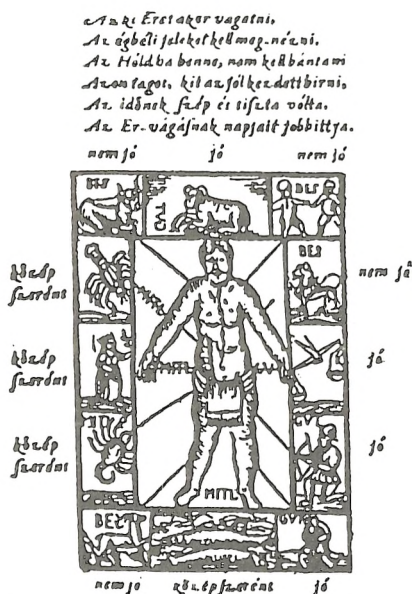
Akar élni Eer vágással
 Aft mutatlyác néked ez líniaékkal,
 Ereded ne vágasd mikor az Hóld
 Ez jegyben vagyon, kit az línia mutat.

A gazdagon illusztrált külföldi kiadványoknál szerényebb kivitelű utánzat, mégis a legszebb és legteljesebb hazai kalendáriumnak tekinthető.

Az alábbiakban a szövegből adunk szemelvényeket a mai szóhasználatnak megfelelően. – A képen a líniaék azt mutatják, hogy az ember eret ne vágasson, mikor a hold a jelzett jegyben jár. – Figyelembe kell venni, hogy az ember fiatal vagy vén korában van-e, hideg vagy meleg-e az idő. Ha az ember igen vén, vagy igen beteg, nem szükséges az érvágás. Kánikulában nem jó eret vágatni, mert akkor igen lehül az ember és izzad és erőtlén. Ha pedig kívánná és azelőtt megszokta, ültessék hűvös helyre, fűzfa levelet körülötte hintve, hogy hűvöset tartson. Hold világában eret ne vágasson, mert akkor erőtlén az ember. Igen hidegben sem jó, mert a gonosz vér megalszik és a jó vér jön ki helyette. Ha a kibocsátott vér egy kevésbé megalvad, veres és sűrű lesz és sok víz nem lesz felette, meleg és száraz természetet jelent, ennek nem jó sok vérét venni, mert anélkül is kevés vére van. Ha pedig a vér fekete és faggyúhoz hasonló, kéket

vagy zöldtet mutat, ez igen rossz jel és gonosz hidegleléseket jelent és jövőendő betegségeket. – Ha az embernek elől a homlokán fáj, annak vágjanak eret a kezén lévő nagy ujján. Akinek a foga ínye alatt fáj, az a nyelve alatt való eret vágassa meg. Akinek tüdeje avagy lépe fáj, vágasson a bal kezén való kisebbik ujján eret. Ha ki nehezen lehelletet vehet és mellyét fájlalja, vágassa a bal karján való „Medianét” ez igen használ. Ha az embernek a jobb oldala fáj, vagy a mája fáj, a jobb karján való eret vágassa. Akinek a háta fáj, az vágasson a hátán két eret az oldal felett. Akinek a térde vagy a lába fáj, az vágasson kívül a lábán eret lent a bokánál. Akit a köszvény bánt, vágassa a láb kis ujján való eret.

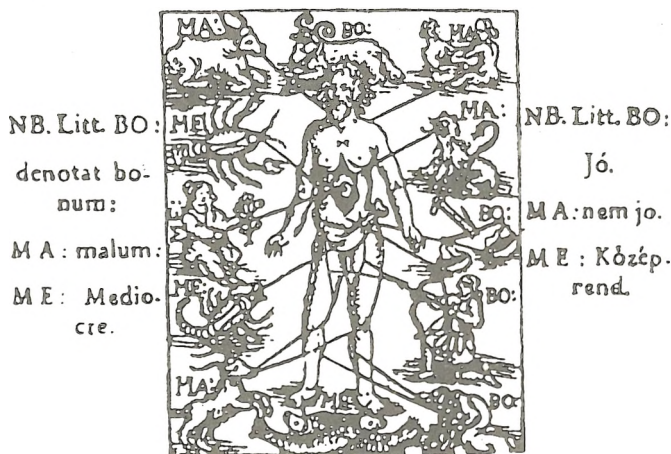
A XVII. századból is ismerünk néhány kalendáriumot, különösen a Felvidékről, ahol Lőcsén, Eperjesen, Bártfán kiváló nyomdák működtek. Az itt látható ábra a Brewer nyomdában készült kalendáriumból való (Cisio, Lőcse, 1650). A tartalom szinte azonos a Heltai félével, de a kép nem éri el azt a színvonalat, bár a rézmetszetes technika már általánossá vált, ez még mindig az egyerűbb fametszettel készült. A kép szélén olvasható, mikor jó, mikor nem jó és mikor közömbös az érvágás ideje.



Ebben újabb tanácsokat is találunk: Az egészséghez kívántatik az is, hogy az embernek teste a felesleges vértől megtisztuljon, mert végre kolerába változik, megrothad. De azért is kell az embernek gyakran eret

váogatni, mert a jó complexiója megváltozik és vizi-kórságba esik. Két féle időben jó eret váogatni: legjobb tavasszal és ősszel. Új holdkor eret ne vágass, mert erőtlén az ember, sem holdtöltén, hanem egy nappal elébb vagy utána. A fejhez szolgáló ereket mindig ebéd után kell váogatni, a karon lévőket ebéd előtt. Tavasszal és nyáron a jobb karon kell eret váogatni, ősszel és télen a bal karon.

Végül meg kell említeniük a nagyszombati kalendáriumokat is, (Calendarium Tyrnaviense. Tyrnaviae, 1658.) amelyek az egyetem nyomdájában készültek magyar vagy latin nyelven. Amikor a nyomda legdíszesebb kiadványai színes címlapokkal finom kivitelű rézmetszetekkel jelentek meg, az érvágás képeihez még mindig a fametszetes ábrát használták. Több kiadásban is mindig ez az egyféle ábra látható, a nyitott mellkasú emberi alak, amely külföldi kiadványokban gyakori, de nálunk ez az egyetlen.



A tanácsokat azzal kezdik, hogy senki 14 és 15 éves kora előtt ne vágasson eret. Amint senki aki 70 esztendő-t elért, hanem ha kiváltképpen való erőt érezne magában, a tudós és eszes orvosoknak tanácsából azt cselekedjék. Akinek érvágásra van szüksége, a tavaszt vagy az őszt kell választani, hanem ha a szükség miatt kellene, az semmi törvényt nem tud. A szükségben és betegség miatt kellene, az semmi törvényt nem tud. A szükségben és betegség miatt, mely a megrekesztés és hévség, vagy a vér rothadásából vészen eredetet, eret vágattatni lehet akár mi időben esztendő által, napon és órában. – Vigyázni kell arra, hogy ne felettébb

sok vér bocsáttassék ki, mindaddig kell kibocsátani, amíg nem jó gyenge és tiszta vér, akkor mentől hamarabb meg kell állítani. De itt is tudós orvosnak jelen volta szükséges. A vérbocsátás után nem kell magát álmoknak bocsátani, az ételben és italban mértékletesség tarthassék, s nem is jó három négy nap alatt a testet erősebb munkával fárasztani.

Életkorok szerint meghatározzák az érvágás idejét: a tudós astronomusok és orvos doktorok ítélete szerint új holdtól a hó első negyedéig az ifjaknak 14-25 évig alkalmas idő; a hó első negyedétől hold töltéig a fiatal férfiaknak 25-40-ig, akik kolerikusak és haragosak; a hold töltétől fogva a harmadik negyedig, akik vénségre hanyatlanak, azaz 40-től 55 vagy 60-ig, akik melankolikusak; végtére az utolsó negyed azokhoz illik, akik elérték a jó vénséget, úgymint 60-70-ig mely után nem könnyen kell eret vágni.

A kalendáriumok népszerűsége a XVIII. században megszűnik, mert a kormányzat hivatalos kiadványai lesznek. Kötelező a vásárok jegyzékét, postai járatokat, a megyei és városi tisztségviselők névsorát közölni, és a század közepétől a Helytartótanács rendelete szerint nem tartalmazhatnak az érvágásra vonatkozó közléseket.

Old pictures on phlebotomy

Gabriella JANTSITS

From the medieval ages phlebotomy was among the most popular methods of curing. Knowledge about phlebotomy was distributed in popular almanacs. The first known picture on phlebotomy was published in 1474 in Spoerer's "Kalendarium". The picture comes with detailed description of the procedure and the appropriate time to do it. A picture on phlebotomy figures in the first Hungarian almanac, published by Gáspár Heltai in 1592. Excerpts are given from the text of this book. Another pictures are displayed from almanacs published in 1650 and 1658. The explanations to these pictures are summarized.

KÖNYVTÁROSKÉPZÉS KENTBEN

Egy év tapasztalataiból

KOLTAY TIBOR

Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár
Budapest

Bevezető

Korábbi Gombocz-ösztöndíjasok több könyvtári folyóiratunkban is beszámoltak már a Kenti Állami Egyetemen (Kent State University, KSU) szerzett tapasztalataikról. Mindazonáltal úgy gondolom, hasznos volna, ha az Orvosi Könyvtáros olvasói – ha nem is teljes –, de átfogó képet kapnának arról, mi is az, amiben a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Gombocz-ösztöndíjasai évről-évre résztvesznek.

Azt sem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a KSU Könyvtári tanszékén mindig vannak változások. A Tanszék, pontosabban School (azaz dékán vezette önálló szervezeti egység) tavaly ünnepelte fennállásának 25. évfordulóját. Nevében is változott: ma School of Library and Information Science, azaz Könyvtár- és Információtudományi Tanszék. Az elnevezése körüli nehézségek talán már érzékeltették a hazai és az amerikai felsőoktatás közötti különbségeket.

Könyvtárosképzés az Egyesült Államokban?

Aligha lett volna helyes, ha e kis írás címének a következőt adom: „Könyvtárosképzés az Egyesült Államokban”. Ismereteim ugyanis a kenti képzésre vonatkoznak. Egységes képzésről pedig aligha beszélhetünk, mert az egyetemről egyetemre változik.

Ami azonosságot találunk, az egyrészt a felsőoktatás általános struktúrájában, másrészt az akkreditációban nyilvánul meg.

Ez utóbbi az American Library Association (Amerikai Könyvtárszövetség, ALA) működéséhez kapcsolódik. Az Egyesült Államok

könyvtárainak zöme kizárólag olyan szakembereket alkalmaz, akik az ALA által akkreditált tanszékeken szerezték diplomájukat. Maga az akkreditáció inkább adminisztratív jellegű folyamat és sokan meg is kérdőjelezik értelmét, de Kanadában is érvényben van és ott is az ALA közreműködésével történik.

Egyetemek és diplomák

A hazai és az amerikai felsőoktatás közötti különbségek viszonylag jól ismertek, mégis röviden ki kell térnem rájuk. Az egyetemeken kapható diplomák fokozatai ugyanis kulcsfontosságúak esetünkben.

A könyvtárszakos tanulmányok feltételezik, hogy az ide jelentkező már rendelkezik egy bachelor fokozattal. Sok könyvtárszakos hallgató azonban már más szakon (szakokon) szerzett magasabb (master) fokozattal jön ide tanulni.

Nehéz ezeket a fokozatokat a hazai diplomákkal összehasonlítani, de a bachelor (undergraduate) és a master (graduate) fokozat különbségét ahhoz hasonlítanám, mint amikor valaki idehaza tanárképző főiskolai diplomáját (undergraduate) kiegészíti az egyetemen (graduate).

Azt is elmondhatom, hogy a KSU rengeteg szakon kínál lehetőséget undergraduate fokozat megszerzésére mindazoknak, akik 129 ún. kreditórát tanulnak. A kreditórák száma legtöbbször megegyezik az adott tárgy heti óraszámával, így ezt a követelményt a legtöbb diák 4 év alatt tudja teljesíteni.

A Master of Library Science (MLS) fokozat megszerzéséhez 36 kreditórát kell teljesítenie a hallgatóknak. Ebből 16 óra kötelező, a többi választható. A kötelező órák a következők: alapok, referenz, katalógizálás, menedzsment, kutatási módszerek. Ezeket a 3 órás tárgyakat egészíti ki az egyórás információtechnológia. A választható tárgyak közül néhány: online információkeresés, automatizálás, orvosi könyvtárosi ismeretek.

Az akadémiai év felosztása sajátos. Abban még nem volna semmi meglepő, hogy őszi és tavaszi félév van. Ezeket azonban három nyári szemeszter is kiegészíti: kettő ezek közül 5 hetes, egy pedig 8 hetet fog át.

Vizsgaidőszak minden szemeszter végén van, de csupán egy hetes. Ekkor kerül sor az írásbeli záróvizsgák megírására. A hangsúly azonban az évközi munkán van. A félévközi zárthelyi dolgozatok is fontosak, de talán még nagyobb hangsúlyt kapnak a gyakori házi feladatok. Például a haladó információtechnológia kurzus 15 hetes időtartama alatt 10 gyakorlati feladatot kellett minden hallgatónak megoldania: CD-ROM, később egér installálása, egyszerű programok írása stb. Ezek mellett mindenkinek össze kellett állítania egy-egy annotált bibliográfiát és egy-egy árajánlat-kérést, valamint tartania kellett egy-egy gyakorlati szoftverbemutatót. Igaz, ezzel véget is ért a kötelezettségek sora, azaz nem volt vizsga.

A félévközi és félév végi vizsgát is magukba foglaló kurzusok esetén sem maradnak el az évközi feladatok. A könyvtárgyautomatizálást hallgatóknak komplex árajánlat-kérést kellett összeállítaniuk és ismertetniük kellett egy-egy online katalógust. Az utóbbi előadást és írásos ismertetést egyaránt jelent.

A „hatodéves” képzés

A magyar Gombocz-ösztöndíjasok a Varsói Egyetem Könyvtártanszékéről ugyancsak évente ideérkező kollégákkal együtt az ún. hatodéves programban vesznek részt. Ez eredetileg már végzett (MLS fokozattal és legalább két év gyakorlattal rendelkező) amerikai könyvtárosok továbbképzését szolgálta, de ma már szinte kizárólag a két külföldi hallgató végzi. Huszonnégy órát kell teljesíteniük. A tantárgyak választéka nagyjából azonos az MLS kurzusokéval, de ebben az esetben mindenki tetszése szerint vehet fel órákat.

Csak a hatodéves program sajátja egy egyéni kutatási program lehetősége és az ún. College Teaching. Ez óralátogatási és értékelési kötelezettséget jelent, vagy – a pozitív oldalról nézve – többek között lehetővé teszi azt is, hogy egész kurzusokat látogathassanak a heti házi feladatok terhe és a vizsgázás izgalma nélkül. A College Teaching, nevének megfelelően, tanársegédi feladatok ellátásával is jár: tananyagok készítése, előadások előkészítése (esetenként tényleges megtartása), dolgozatjavítás.

A technikai háttér

Mikroszámítógépek

Szólnom kell a tanszék mikroszámítógépes laboratóriumáról is. Egy sor IBM-kompatibilis személyi számítógépet találunk itt. Ezek zöme olcsó XT, hiszen a cél minél több munkahely, gyakorlási-ismerkedési lehetőség megteremtése volt. Ennek ellenére ezeket a számítógépeket folyamatosan fel is újítják, és bővítik.

A bevezetőben említett változások sebességét jól példázza, hogy tavaly augusztus óta a PC-k száma 12-ről 15-re nőtt és ma már mindegyikük be van kötve a helyi hálózatra. Az új gépek egyébként már 386-os mikroprocesszorral működnek, így lényegesen gyorsabbak a többiekénél. VGA monitorral és természetesen egerrel vannak felszerelve. A hálózat kívülről is elérhető mindazok számára, akik otthon számítógéppel és modemmel rendelkeznek. Ilyen módon a tanszéki CD-ROM-ok telefonvonalon is lekereshetők.

CD-ROM

A helyi hálózat CD-ROM server egysége 21 lemezt kezel. Egy-egy CD-ROM adatbázisban több felhasználó kereshet egyidőben. Egy géphez pedig egyedi CD-ROM olvasó-egység is csatlakozik.

Könyvtártudományi tanszékről lévén szó, megtalálható itt a Library and Information Science Abstracts, az ERIC oktatási adatbázis és az otthon talán kevésbé ismert Library Literature.

Nemcsak a könyvtártudományi adatbázisok találhatók azonban CD-ROM-on. Hogy csak az orvostudományhoz kapcsolódókat említsem: van itt Medline és CINAHL, de a választék időről-időre változik.

Online

Hat PC modemmel is rendelkezik, tehát online keresésre is alkalmas.

CD-ROM a könyvtárban

Könyvtárosképzésről beszélve az egyetem könyvtáráról is szólnom kell, mindennek előtt azért, mert a tanszék is a könyvtár épületében van.

A könyvtárban, a földszinten, a referenz-részleg közvetlen közelében hálózatba kötött, CD-ROM irodalomkutatásra rendelt gépek sorát találjuk. (Néhányukat nemrég cserélték újakra.) Ezeken a könyvtár bármelyik használója kereshet irodalmat.

A könyvtárban sem beszélhetünk CD-ROM-ok hiányáról, sokkal inkább a gépek kihasználtságát, az esetenkénti zsúfoltságot említhetnénk.

Itt is kereshető ERIC, Medline, CINAHL, továbbá (többek között) PsycLit és Dissertation Abstracts.

A CD-ROM szolgáltatás egyébként ingyenes, ami azonban nem mindenütt van így. Az Akroni Egyetem könyvtárában például a találatok kinyomtatásáért 10 centet kell fizetni oldalanként. Összehasonlításként elmondom, hogy egy oldal fénymásolat ára helytől és időtől függően 3-10 cent.

Apple Macintosh

Az IBM-kompatibilis számítógépek mellett a tanszéki laboratóriumban és a könyvtár földszintjén Macintosh számítógépek találhatók.

Sokan az mondják, hogy a Macintoshok sokkal inkább felhasználóbarát módon kezelhetők, mint az IBM(-kompatibilis) PC-k. Ezt nehéz megítélni, de tény, hogy a Macintosh számítógépek mindegyike rendelkezik egérrel, ami kezelésüket igen megkönnyíti. Ez különösen vonatkozik a menük gyors használatára és a Macintosh-ok igen jó DTP (Desk Top Publishing)-jellemzőinek kihasználására.

A Macintosh gépek között ugyanúgy van modemmel rendelkező, vagy CD-ROM keresésre alkalmas és több gép hálózatba is van kötve.

És még?

A tanszéki laboratóriumban található még két OCLC terminál is, amelyeket a katalógizálási kurzusok hallgatói sokat használnak, de a többiek is sokszor keresik segítségükkel egy-egy könyv lelőhelyét.

A tanszéki laboratórium csak korlátozottan áll nem-könyvtárszakosok rendelkezésére, de ők használhatják az egyetemen több helyen található számítógépeket és a könyvtár földszintjén elhelyezett PC-hálózatot.

Meg kell említenem, hogy elérhető az egyetemi könyvtár IBM nagyszámítógépe és VAX miniszámítógépe is. Ezek segítségével (a hagyomá-

nyos számítógépes funkciók mellett) villámgyorsan küldhetünk üzeneteket a világ minden részére, így a hazai ELLA elektronikus levelező lap előfizetőinek is. Az ELLA-ról is lehetséges az, ami Amerikában már alig szokatlan: könyvtári katalógusok százaiban kereshetünk.

Nem szabad megfeledkeznünk a KSU könyvtárának integrált számítógépes rendszeréről sem. Bár az olvasó csak az online katalógussal találkozhat, vagy pontos információt kaphat a kölcsönzésen arról, milyen könyvek vannak nála, de a rendszer minden könyvtári folyamatot átfog.

Az online katalógus persze nem tökéletes annak ellenére sem, hogy nemrégiben bevezették a kulcsszó szerinti keresést. Ez mentesíti az olvasót attól, hogy pontosan kelljen tudnia a szerzőt, vagy címet és hogy utána kelljen lapoznia, milyen tárgyszó alatt katalogizálta (vagy ahogy sokan mondják, rejtette el) az adott könyvet a Kongresszusi Könyvtár. Lehetőség van a polcok képzeletbeli böngészésére is: a szabadpolcokon sokszor csak azt találjuk, ami senkinek sem kellett, a katalógus böngészése során viszont az is látható, mit vettek ki mások. Az „igazi”, a cédulakatalógus és az online elérés előnyeit magában egyesítő katalógus még várat magára, de a piacon napról napra újabb termékekkel, egyre jobb rendszerekkel jelentkeznek a cégek.

A harmadik szemeszter: az orvosi könyvtárosi ismeretek

A KSU könyvtári tanszéke általában évente egyszer kínálja az orvosi könyvtárosi ismereteket nyújtó Health Sciences Information Sources elnevezésű kurzust. Ennek a nyolc hetes, hetente kétszer három órás kurzusnak a célkitűzése az volt, hogy a hallgatók megismerjék az orvosi könyvtárak szakmai környezetét, a felhasználók információ-igényeit és képet kapjanak a szakirodalomról.

A látogatottság nem volt nagy, de ebben nem igazán különbözött a legtöbb választható kurzustól. Nyolcan hallgattuk Alan Rees professzor előadásait.

A hallgatók között akadt több gyakorló könyvtáros (olyan is, aki orvosi könyvtárban dolgozik) és egészségügyi szakdolgozó is.

A korábbiakban említett órákhoz hasonlóan az orvosi könyvtárosi kurzus is gyakorlati irányultságú volt. Négy, kéthetenként esedékes "házi

feladatot" kellett a hallgatóknak megoldanunk. Azt is mondhatnánk, hogy négyrészes gyakorlati vizsgát kellett tennünk.

Az első feladat érthető módon szorosan kapcsolódott az orvosi könyvtári szakmai környezet meghatározásához. A feladat első része annak kifejtése volt, mit jelent az egészségügy, orvostudomány és miért olyan nehezen körülhatárolhatók ezek a fogalmak. A feladat második részében két téma közül lehetett választanunk. Az egészségügyi marketing vagy az orvosi-egészségügyi etika meghatározását és legfontosabb folyóiratainak listáját kellett nyújtánunk.

A kurzus már az első előadástól kezdve a szakirodalmat állította a középpontba. Ziman klasszikus cikke alapján (1) megismertük a folyóirat-irodalom fontosságát és fő vonásait. A következő lépés az orvosi folyóiratok kategorizálása volt. Narin, Pinski és Hofer Gee 1976-ban négy csoportba sorolta az orvosi folyóiratokat. Az első, klinikainak nevezett csoport folyóiratai a gyakorló orvosok ismereteinek naprakészen tartását szolgálják. A csoport egyik jellegzetes képviselője a JAMA. A második csoport a klinikai és kutatási szint keverékét jelenti. Képviselője a New England Journal of Medicine. A kutatás-orientált csoportba a Journal of Clinical Investigation tartozik. A negyedik csoport az alapku-
tatásé, olyan folyóiratoké, mint a Journal of Biological Chemistry.(2)

A második gyakorlati feladat éppen ehhez a kategorizáláshoz kapcsolódott. Az alábbi kilenc folyóiratot kellett jellemeznünk az előbbi szempontok mellett gyakoriság, ár, rovatok stb. szempontjából.: American Family Physician, Diabetes, Hospitals, Journal of the American Medical Association (JAMA), Journal of Clinical Investigation, Medical Letter on Drugs and Therapeutics, New England Journal of Medicine, Nursing92, Postgraduate Medicine.

A következő feladat már a könyvekhez kapcsolódott és mindenekelőtt két-két, azonos felhasználói igényt szolgáló könyv összehasonlítását követelte meg. A szótárak köréből a Dorland's Illustrated Medical Dictionary és a Mosby's Medical, Nursing and Allied Health Dictionary összevetése volt a feladat aktualitás, használhatóság szempontjából. Két-két általános orvosi (Cecil's Textbook of Medicine és Harrison's Principles of Internal Medicine), valamint ápolási tankönyvre (B.Kozier és R.Olivieri, illetve P.Potter és A.Perry szerkesztésében, mindkettő Fun-

damentals of Nursing: Concepts, Process, and Practice címmel). A gyógyszer-információ forrásai és az orvosi címjegyzékek köréből is kikerült két-két elemzendő könyv. Mindezek még kiegészültek a Cumulative Index of Nursing and Allied Health és az International Nursing Index összehasonlításával.

A feladat második részeként a könyvtárak számára készült ajánlólisták (3) szerepét és szükségességét kellett megítélnünk.

A negyedik "házi feladat" egy viszonylag teljes szakirodalmi összeállítás készítése volt tetszés szerint választott megbetegedésekről, szindrómákról. Ehhez két-két szótári definíciót, tankönyvi leírást, kutatási irányultságú folyóiratcikket és újságcikket kellett összegyűjteni. Ehhez társult még egy-egy leírás az adott terület kézikönyvéből, évkönyvéből, továbbá egy-egy szemlecikk és népszerű brossúra. A legnagyobb darabszámot, hármat-hármat a klinikai és a népszerű cikkekből kellett gyűjtenünk.

Természetesen a korszerű, elektronikus információforrások is terítékre kerültek. Mi sem természetesebb, hogy az utolsó, összefoglaló feladatot CD-ROM-on végzett irodalomkutatások előzték meg. Külön a kurzus kedvéért a tanszéken elérhető volt a Medline Professional, amely csak a klinikai folyóiratok anyagát tartalmazza és a Health Reference Center, amely kilinikai és népszerű folyóiratokból és egyéb kiadványokból válogat és a laikusok információs ellátását szolgálja. Ez a CD-ROM termék cikkek és brossúrák teljes szövegét is tartalmazza.

A teljesség igénye nélkül még hozzáteszem, hogy megismerkedtünk a Science Citation Index szerepével az új irodalom felkutatásában és elég sok szó esett a PDQ Physician Data Query adatbázisról, valamint annak CancerFax változatáról. Az utóbbi azok az orvosok és betegek hasznosíthatják, akik terminál híján fax készülékkel akarnak információt kapni a National Institute of Cancer rák-adatbázisából.(4)

Még valamit a könyvtári háttérrel, ezúttal az orvosi könyvtáros szemével

A KSU könyvtára 1992-ben 6800 kurrens folyóiraatra fizetett elő, ebből 23 esik a biomedicina, 140 az ápolás területére. Ezt az arányt az indokolja, hogy az egyetemen csak ún. premedicinális képzés folyik, amely-

nek során a hallgatók az általános undergraduate képzés mellett az élet-tudományokra koncentrálnak.

Az ápolási folyóiratok magas aránya viszont abból következik, hogy az egyetemnek nővérképző kara van, amelyen egyaránt végeznek undergraduate és graduate diplomával.

Ezért is található meg itt a Medline CD mellett a CINAHL CD-ROM is. Hasonló az arány a nyomtatott indexek között is: Index Medicus, Abridged Index Medicus, Cumulative Index of Nursing and Allied Health, International Nursing Index, Nursing Abstracts, Nutrition Abstracts and Reviews, Consumer Health and Nutrition Index áll rendelkezésre.

A tulajdonképpeni orvosképzés egyik lehetséges színtere a Northeastern Ohio Universities College of Medicine (NEOUCOM) nevű, 1973-ban alapított intézmény, amely a Kent State University, a University of Akron és a Youngstown State University közös orvosi kara. Rootstown, a NEOUCOM székhelye mintegy negyedórányi autótút úgy Kentből, mint Akronból és a keletebbre fekvő Youngstownból is elérhető 45 perc alatt. A NEOUCOM könyvtára az Oliver Ocasek Regional Medical Information Center érthető módon sokkal több orvosi könyvet és folyóiratot tart, mint a KSU, így ide kellett mennünk több feladat megoldása végett, ahogy ezt tanárunk korábban előre is vetítette. A könyvtár online katalógusa elérhető a környék összes kórházából, a környező felsőoktatási intézményekből és adathálózatok útján gyakorlatilag az egész világ számára. Felhasználóbarátnak nem mondhatnám, mivel az online adatbáziskereséshez hasonló parancsnyelv segítségével kereshetünk benne. Előnye viszont a szokásos online katalógusokkal szemben, hogy igen pontos kereséseket tesz lehetővé.

Irodalom:

1. Ziman, J.M.: Information, communication, knowledge. *Nature*, 1969,224,318-324.
2. Narin, F., Pinski, G., Hofer Gee, H.: Structure of the biomedical literature. *Journal of the American Society of Information Science*, 1976,27,25-33.

3. Ezekkel a listákkal kapcsolatban lásd e számunkban a "Core Collection of Medical Books and Journals 1992" című kiadvánnyal kapcsolatos referátumot.
4. Perry, D.J.: PDQ: A computerized data base of cancer information. Forum, 1990,5,1.
Molloy Hubbard, S.: Getting the "FAX" on cancer treatments. Oncology Times,1991,2.

Library education in Kent: Experiences after a year

Tibor KOLTAY

The author reports on his experiences gained as a Gombocz (Fulbright) scholar at Kent State University School of Library and Information Science, Kent, Ohio.

He briefly outlines the way in which the system of higher education in the United States differs from that in Hungary, and describes the accreditation system of the American Library Association. To earn a Master of Library Science (MLS) degree at Kent State University (KSU), the student must complete 36 credit hours. Of these 16 are compulsory and the rest elective. The compulsory hours are: foundations, reference, cataloging, management and research methods. These 3-hour subjects are supplemented by a one-hour information technology course. The electives include (among others): online information retrieval, automation, medical librarianship.

In addition to the fall and spring semesters, the academic year is supplemented by three summer semesters: two of these last five weeks and one lasts eight weeks.

The actual Hungarian student, together with a colleague from the School of Library and Information Science of the Warsaw University are taking part in the so-called sixth-year program. Within this they have to acquire 24 credit hours. The range of subjects is largely the same as that for the MLS courses, but in this case they can take whatever classes they wish.

The author describes in detail the school's microcomputer laboratory and the local network operating there. The Library and Information Science Abstracts, ERIC, Library Literature and, among the medical databases, Medline and CINAHL are available in the School on CD-ROM. In keeping with the requirements of the teaching, the choice of databases available changes from time to time.

The network can be accessed from outside by all those who have a computer and modem at home so that a search can also be made in the CD-ROMs by phone.

The local network's CD-ROM server handles 21 discs. Several users can search a CD-ROM database simultaneously. Online search is also possible.

The School is located in the university's library building. On the ground floor of the University Libraries of Kent State University there is a row of computers used for CD-ROM literature search, linked to the network and located next to the reference section. A search can be made here too of Medline, CINAHL and (among others) of PsycLit and Dissertation Abstracts.

Besides the IBM-compatible computers, Macintosh computers can also be used in the school's laboratory and in the library.

Access is also available to the university library's mainframe IBM computer and its VAX minicomputer and students can also use the OCLC terminals.

The author also deals briefly with the library's NOTIS integrated system known as CATALYST.

In a detailed account on the course "Health Sciences Information Sources" special attention is given to its practice-oriented nature. Described are the assignments given to the students. The author briefly discusses the resources, available to students of medical librarianship at KSU Libraries and at Northeastern Ohio Universities College of Medicine (Rootstown, Ohio).

MEDLIB-L: egy elektronikus vitafórum témáiból.

Szándékaink szerint sorozatot indítunk ezzel az írással, amely az orvosi könyvtárosok elektronikus vitafórumának működését figyeli és az ott terítékre kerülő témák, gondolatok közül válogat.

A MEDLIB-L vitafórumnak több, mint 800, zömében amerikai és kanadai orvosi könyvtáros a tagja.

Hogyan is működik egy elektronikus vitafórum technikai szempontból?

Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a fórum tagjai üzeneteiket adathálózatok útján egy központi számítógépnek küldik, amely azt továbbítja az összes előfizetőnek. Az "előfizető" szót idézőjelbe kell tennünk, mert a részvétel ingyenes.

A vitafórum segítségével mindenki eszmét cserélhet az őt foglalkoztató bármilyen kérdésről, legyen szó hiányzó folyóiratszámokról, a referenzs könyvek használati gyakoriságáról, vagy azokról a problémákról, amelyek összeállításunkba bekerültek.

A MEDLIB-L nem egyedülálló. A csupáncsak könyvtári témákkal foglalkozó elektronikus vitafórumok száma is több tucat az Egyesült Államokban és világszerte, nem beszélve a más szakmák, hobbik fórumairól.(1)

Igyekezetünk fontos és érdekes kérdéseket egyaránt kiemelni, némelyiket azért, mert idehaza is feltehenénk, a másokat meg éppen azért mert a magyar olvasó számára meglepőnek tűnhetnek.

Az együttműködés témája úgy látszik sohasem avul el. Rosalind Duden az 1979 és 1989 között létezett Health Sciences Library Consortium együttműködési elveit eleveníti fel vitaindítóul. Ezek a következők:

1. Az együttműködés nem könnyű feladat.
2. Az együttműködés minden résztvevőjének más és más az igénye.
3. Minden együttműködő intézménynek szüksége van a saját könyvtára szolgáltatásaira.

4. Bármely orvosi könyvtár csatlakozhat az együttműködő körhöz, ha a fentieket magáénak vallja és a közös jó érdekében kíván munkálkodni.
5. Az együttműködés csak akkor életképes, ha mindenki lát hasznot a saját intézménye számára.
6. Minden könyvtár nagyságától függetlenül hozzájárulhat az együttműködéshez.
7. Nem kell minden intézménynek minden programban résztvennie, de az adott intézmény nem szólhat bele azokba a programokba, amelyekben nem érdekelt.

Minden könyvtár résztvehet bármely programban, de nem köteles mindenben résztvenni.(2)

Azt hiszem, az Orvosi Könyvtáros sok olvasójának ismerősek ezek az elvek. Nem ilyesmiről esett szó Zsiday József cikksorozatában? (3)

Két gyakorlati tudnivalóról is érdemes megemlékeznünk. Sandy Dwiggins arról tudósít, hogy a National Cancer Institute "Physician Data Query (PDQ)" rákkutatási és terápiás adatbázisa az Internet hálózat útján is (többek között mindazok számára, akik elektronikus postát használhatnak) elérhető.(4) Doug Macbeth a "Current Contents on Diskette" használatáról számol be és szívesen venné, ha az adatbázis a floppy-lemezek mellett a könnyebben használható CD-ROM-on is rendelkezésre állna.(5)

Idehaza aligha időszerű még Joe Natale problémája, aki a vezetéknélküli és celluláris telefonoknak a referenz munkában való használatával kapcsolatos tapasztalatokra és problémákra volt kíváncsi.(6)

Tom Flemming joggal találta humorosnak egy (a modern technikától egyáltalán nem idegenkedő) orvostanhallgató esetét. A hallgató, miután könyvtáros kollégánk megmutatta neki, hogyan kell használni az Index Medicust, a következőket mondta: "Már értem. Ez olyan, mint a CD-ROM, csak papíron."(7)

A közelmúlt legnagyobb érdeklődése az ún, titkár-nő-vitát követte.

Marina Englesakis augusztus 5-i viatindítóját számtalan reakció követte, valódi vita alakult ki, minden résztvevő számára olvasható válaszok és viszontválaszok követték egymást. A vita egészének ismertetése

helyett csak néhány, megítélésünk szerint megszívlelendő gondolatot emelünk ki.

Miről is van szó? Englesakis nyugtalanítónak találta azt a tendenciát, hogy a Grateful Med adatbázisban egyre nagyobb számban az orvosok titkárnői keresnek irodalmat.(8)

A Grateful Med lényegében a Medline-nal azonos, de a National Library of Medicine a végfelhasználók, azaz az orvosok használatára tervezte. A végfelhasználói keresések elvi kérdései (amelyekről igazában folyt a vita) nemcsak erre az adatbázisra vonatkoznak, hanem - többek között - a CD-ROM-on elérhető információforrások használata kapcsán is felmerülhetnek.

Tom Craig véleménye az volt, hogy a Grateful Med adatbázis nem is olyan felhasználóbarát, hiszen ha valóban az lenne, nem kellene használatát oktató tanfolyamok és telefonos "segélyszolgálatra" sem volna szükség.(9)

Millard Johnson szerint az NLM azt sugallja, hogy a Grateful Med segítségével mindenki jó keresési eredményeket tud elérni és ezzel ugyanúgy cselekedett, mintha töltött fegyvert adott volna valakinek a kezébe anélkül, hogy biztonságos használatáról kioktatta volna. A megoldás véleménye szerint a felhasználók oktatásában van.(10)

Tom Craig egy későbbi levelében ugyancsak a könyvtárosok növekvő oktatói szerepét emeli ki.(11)

Philip Alexander, azon a véleményen van, hogy megfelelő felkészítéssel és gyakorlattal orvosok, könyvtárosok, vagy titkárnők egyaránt jó adatbáziskeresőkké válhatnak.(12)

Natalie S.King úgy gondolja, hogy megfelelő motiváltság és tárgyismeret kell ehhez, kétségbe vonja viszont, hogy az utóbbi meglenne a titkárnők esetében, hiszen ők nem kapnak olyan alapos és hosszú képzést, mint az orvosok, vagy a könyvtárosok.(13)

A végfelhasználói keresések Tom Craig szerint olyan módon befolyásolták az ő munkáját, hogy az orvosi könyvtárban, közvetítő által végzett keresések komplexebbek lettek, mindamellet, hogy egyöntetű a vélemény: a végfelhasználók gyakran nem ismerik fel, hogy elégtelen kereséseikkel fontos irodalom megismerésétől esnek el.(14)

Janna Lawrence gondolata az, hogy szerint tudomásul kell vennünk: nem mindenki akarja az egész irodalmat, hanem vannak akik megelégszenek néhány cikkel.(15)

Végezetül egy orvos hozzászólása. Daniel Dodell nem lát semmi kivetni valót a titkárnői keresésekben, de hozzáteszi, ő maga keres az adatbázisokban és jól kiépített munkakapcsolata van az orvosi könyvtárossal, akinek a segítségét kéri valahányszor megakad.(16)

Források: (Az elektronikus levelek esetében a szerző neve mellett elektronikus címét /a személyi azonosítót a @ jel után a számítógép azonosítója követi/ is megadtuk. A címet /ha volt ilyen/ a viatforum neve és az üzenet elküldésének dátuma követi.)

1. Kokas Károly: A könyvtáros elektronikus környezete. Könyvtári Figyelő, 1991,37,4,577-587.
2. Rosalind Dudden [RFD10@CSN.ORG]: Cooperation in the 90's. Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1992. július 8.
3. Zsiday József: A könyvtári együttműködés néhány problémaköre és területe. Orvosi Könyvtáros, 1990,30,4,245-261.
Zsiday József: A könyvtárak együttműködésének feltételei. Orvosi Könyvtáros, 1990,31,1,17-38.
Zsiday József: A könyvtári együttműködés szervezeti, szervezeti és igazgatási alapelvei. Orvosi Könyvtáros, 1990,31,3,198-219.
4. Sandy Dwiggin [SANDY@ICICB.NCI.NIH.GOV] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1992. július 8.
5. Doug Macbeth [DTM@JAX.ORG]:Current Contents on Diskette. Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1992.július 13.
6. Joe Natale [SNATALE@TWU]: Remote telephone usage in reference services. Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1992. július 8.

7. Tom Flemming: [TOMFLEM@MCMASTERS]: The tables turned!!! Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1992. július 17.
8. Marina Englesakis [AWIONG@MEDAC.MED.UTORON-TO.CA]: Secretaries using Grateful Med. Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1992. augusztus 5.
9. Tom Craig [TOM%JASON.DECNET@RELAY.THE.NET] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1992. augusztus 6.
10. Millard Johnson [JOHNSONM@OHSU.EDU] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1992. augusztus 7.
11. Tom Craig [TOM%JASON.DECNET@RELAY.THE.NET] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1992. augusztus 7.
12. Philip Alexander [PALEX@ATHENA.MIT.EDU] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1992. augusztus 7.
13. Natalie S. King [NKING@WAYNES1] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1992. augusztus 7.
14. Tom Craig ih.
15. Janna Lawrence [JLAWRENCE@UTHSCSA1] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1992. augusztus 7.
16. Daniel Dodell [DDODELL@STJHMC.FIDONET.ORG] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1992. augusztus 5.

(Koltay Tibor)

Siegel E.R. et al.: Evaluating the impact of MEDLINE using the critical incident technique. Medinfo 1992. Amsterdam, etc.: Elsevier, 1992. 1287-1292.

A MEDLINE hatásának értékelése kritikus incidens technikával.

A címben említett technikát sikeresen vagy sikertelenül végrehajtott tevékenységek szisztematikus elemzésére használják.

A National Library of Medicine kutatási programjában úgy választották a mintát, hogy minél szélesebb körben kapjanak képet a MEDLINE lehetséges felhasználóiról és az adatbázisban végzett keresések hatásairól, de nem törekedtek a különböző felhasználói csoportok arányos képviselésére. A megkérdezettek 65%-a a MEDLINE előfizetők rekordjaiból vett, véletlenszerűen választott mintából került ki, míg 35%-ot az orvostudományi információs központok és a kórházi könyvtárak felhasználói adtak. Az 552 megkérdezett 71%-a volt orvosdoktor (M.D. vagy M.D./Ph.D.), 14%-uk Ph.D. fokozattal rendelkezett, míg a maradék 15% fogorvos, nővér, jogász stb. volt.

A felhasználókat harminc perces, struktúrált kérdőívekre épülő interjúkban kérdezték a közelmúltban végzett sikeres, vagy sikertelen (azaz "kritikus") keresésekről ("incidensekről"). A kérdések nyitottak voltak és kismértékben módosítottak őket annak függvényében, hogy sikeres, vagy sikertelen keresésekről volt-e szó, továbbá, hogy a megkérdezett végfelhasználó volt-e.

Az interjúk eredményeként 1158 keresésről kaptak beható információt. Ezek 43%-a a klinikai gyakorlattal, 20%-a a kutatással, 20%-a az oktatással, 7%-a egyéni tudásszerzéssel volt kapcsolatos. A fennmaradó részt az adminisztráció és egy sor egyéb igény, többek között az orvosi-jogi tanácsadás tette ki.

A megkérdezettek 86%-a látta eredményesnek a kereséseket és a problémák okának sokan saját gyakorlatlanságukat tekintették.

A klinikai környezetben fellépő információigények kielégítésére végzett 494 keresés 56%-a az orvos saját betegével, 28%-a konziliummal volt kapcsolatos és csak 15% vonatkozott egyénektől független, általános páciens-típusra.

Az eredmények azt mutatják, hogy a legtöbben kialakult képpel szemben a MEDLINE-t nemcsak tudományos közlemények írásakor hívják segítségül a kutatók és az oktatók, hanem sokkal szélesebb körű a felhasználása, mindennek előtt a klinikusok döntéshozatalát támogatja.

(Koltay Tibor)

Compier H.C.J., Campbell R.M.: ADONIS - latest developments and its role in the changing publisher/library relationship. Health Libraries Review, 1992, 9, 1, 3-13.

ADONIS: Újabb fejlemények és a rendszer szerepe kiadó és könyvtáros változó viszonyában.

Az ADONIS 1980-as indulása óta felgyülemlet tapasztalat azt mutatja, hogy a kiadók támogatta kereskedelmi dokumentum-ellátó rendszer működőképes. Az ADONIS és a Blackwell kiadó munkatársai arról számolnak be, hogy 1991-ben a gyógyszergyárak információs igényeire szabott két éves kísérletet indítottak útjára, amelyben több mint 40 kiadó és a világ minden részéről verbuválódott előfizetők vesznek részt.

A kísérlet során - a korábbi ADONIS tevékenységhez hasonlóan - digitálisan tárolt (scannerrel beolvasott) folyóiratok CD-ROM-on való szolgáltatását végzik a következőknek megfelelően.

1. A folyóirat választékot a gyógyszergyárak igényeihez igazították. Kétszáz kiadó ezer címét tervezték, de a jelenlegi fázisban 350 címmel kezdtek és 2-3 éven belül szeretnék elérni a 700 -as számot.
2. Az ADONIS a fénymásolással és könyvtárközi kölcsönzéssel sebesség és ár tekintetében versenyképes.
3. A nyomtatott oldalakat magas minőségben szolgáltatják.
4. A folyóiratok papír-formátumáról 3 héten belül el végzik a digitalizálást. Ez igen nagy mennyiség, a 350 cím esetében 450-500 ezer oldal beolvasását jelenti évente, amely gyors növekedéssel 1 millió oldalra fut majd fel.

5. A rendszer a könyvtárakban általában található "standard" számítógépeken futhat.
6. Mivel a könyvtárosok évi 50 CD-ROM-nál többet nem tudnak jól kezelni, különleges adatkompresziós technológiát vezettek be, amely az eddigi lemezenkénti 5-6 ezer oldalas teljesítményt 10-12 ezerre növeli.
7. A rendszer kiegészítő, az adminisztrációt megkönnyítő programokkal is szolgál.

Ez, a virtuálisan bármely könyvtári rendszerbe integrálható dokumentum-ellátó rendszer a jövőben jelentős mértékben megváltoztathatja a kiadó és könyvtáros között kialakult viszonyt.

(Koltay Tibor)

ASSIA - Applied Social Sciences Index and Abstracts Theasurus 1991.

London, etc.: Bowker Saur, 1991.

Az ASSIA egy angol nyelvű, nemzetközi, bibliográfiai adatbázis, mely először nyomtatott formában jelent meg a nyolcvanas évek végén. Jelenleg – a kéthavonta megjelenő folyóíraton kívül – online (a Data-Staron át) és CD-ROM formájában is hozzáférhető. Kb. 550 angol nyelvű, 20 különböző országból származó folyóirat anyagát tartalmazza indexelve, kivonattal ellátva.

Az ASSIA elsősorban azok számára készül, akik valamilyen formában részt vesznek a szociális gondozással kapcsolatos feladatokban. A feldolgozott témák közül csak néhányat említek, a teljesség igénye nélkül: szociális munka, pszichoterápia, börtönügy, gyermek- és nővédelem, a szociológia, jogi, politikai, egészségügyi, gazdasági vonatkozásai stb. Az ASSIA – készítőinek bevallása szerint is- különleges helyet foglal el az adatbázisok között, mivel nagyon nagy súlyt fektet a társadalomtudományok gyakorlati vonatkozásaira, hasznára.

Az a célkitűzés, hogy a szociális gondoskodás mindennapi munkájához adjon hathatós segítséget, tükröződik a kulcsszókészletben is. Egyes témakörök rendkívül részletesen, a legspeciálisabb konkrét vonatkozásokig lebontva szerepelnek a deszkriptorok között. Az egyes politikai pártoknak, pl. a magyarországi Kiszgazdapártnak, vagy az osztrák Zöld Pártnak külön kulcsszava van, de egyes etnikai csoportok, a legkülönbélebb nyelvek, országok, bizonyos esetekben országrészek, szintén rendelkeznek külön deszkriptorokkal. Igen részletesen szerepelnek a tezauszban a különböző foglalkozási ágak, statisztikai módszerek, pszichológiai tesztek, pszichoterápiás eljárások, egyes törvények is, – pl. az USA 1986-ban született fajüldözés ellenes törvénye, vagy az 1990-es német gyermekvédelmi törvény- hogy csak néhány példát ragadjunk ki. Az ASSIA szótár tehát ezekben a vonatkozásokban valóban különlegesnek mondható.

Az ASSIA tezaurszt összesen 8250 kifejezés alfabetikus felsorolása alkotja, szisztematikus rész, vagy több szóból álló kifejezések megtalálását megkönnyítő permutált rész nem található a kötetben. A kifejezések egy része deszkriptor, azaz kötelezően használt kulcsszó, más része pedig szinoníma, azaz olyan kifejezés, melyet az adatbázis indexelésekor nem használnak a tartalom leírására.

A szinonímákról a szokásos „use” megjelölés utal a megfelelő kulcsszóra. Sajnos a deszkriptorok és a szinonímák egyforma, vastagbetűs szedéssel jelennek meg a felsorolásban. Az áttekinthetőséget fokozná, ha a kétféle kifejezéscsoportot különféle – vékonyabb, vagy dőlt betűkkel nyomtatnák, mint ahogy azt más tezaurszoknál láthatjuk. Így egyszerű ránézéssel is elkülöníthető lenne deszkriptor és szinoníma.

Az alfabetikus felsorolás a preferált kifejezésekre való utalás mellett tartalmazza a tágabb, vagy specifikusabb fogalmakra, azaz a hierarchiára vonatkozó „BT” (broader term), ill. „NT” (narrower term) megjegyzéseket is. Ez annál is inkább hasznos, mivel a kötet nem tartalmaz külön hierarchikus részt.

A rokon fogalmakra történő utalás -rendkívül kevés ilyen található a kötetben – az „RT” (related term) megjegyzéssel történik.

Az RT utalásoknál megszoktuk, hogy kölcsönös kapcsolatot fejeznek ki, azaz az érintett kifejezések mindegyike megjelenik a másiknál is, mint rokon fogalom. Az ASSIA tezaurszban azonban ettől eltérő a helyzet. A fogalmak közötti rokonság sok esetben csak egyoldalúan jelzett pl. a „community health” kulcsszónál rokon fogalomként szerepel az „environmental health” kulcsszó, azonban ez utóbbinál fellapozva a szótárt, nem találtunk utalást a „community health” deszkriptorra.

Előfordul az is, hogy az RT utalásnál szereplő kifejezést nem találjuk meg deszkriptorként a kötetben. Az előbbi – „community health” – kulcsszónál maradv a rokon fogalomként feltüntetett „public health” nem szerepel a tezaurszban. De ugyanígy járunk, ha az „employees” párját, a „staff” kifejezést keressük.

A tezaursz használatát némileg nehezítik, kényelmetlenné teszik ezek a hiányosságok, akárcsak az -általában rövid definíciókat, magyarázatokat tartalmazó megjegyzések (scope notes) teljes mellőzése. Ez utóbbiakra azért lenne nagy szükség, mert számos olyan kifejezés van, mely az

egyes, eltérő kulturális, ill. politikai háttérrel, társadalmi környezettel rendelkező országokban más-más fogalmat takar, sőt előfordulhat, hogy a mindennapi élet különbözőse következtében egy-egy fogalom megfelelője egyszerűen hiányzik a másik közösség szókincséből, szóhasználatából. (pl. szociálpolitikára vonatkozó fogalmak, különféle iskolatípusok, stb.)

(LATIN Györgyi)

Hague H., Jackson M.: Core Collection of Medical Books and Journals 1992.

London: Medical Information Working Party, 1992.

Az orvosi könyvtárak számára készült amerikai ajánlólisták * után brit kollégáink is szükségesnek látták orvosi könyvek és folyóiratok maglístájának összeállítását.

A brit és nem titkoltan nemzetközi irányultságú kis füzet szerzői egy könyvkereskedőkből, könyvtárosokból és kiadókból álló munkacsoport ajánlatát tárják elénk. A lista irányultsága klinikai. Negyvenhat szakterületről 800 könyv és több, mint 200 folyóirat szerepel itt részletes bibliográfiai adatokkal és árakkal.

Az amerikai listák mellett ez a kötet hasznos segédeszközt jelenthet, mindenekelőtt azok számára, akik angol nyelvű könyvek beszerzésén gondolkoznak és azt költségvetésük is megengedi.

(KOLTAY Tibor)

* Brandon, A.N., Hill, D.R.: Selected list of books and journals for the small medical library. Bulletin of the Medical Library Association, 1992,79,2,195-222. (Brandon, A.N., Hill, D.R.: Selected list of books and journals for the small medical library. Orvosi Könyvtáros, 1992,31,2,151.)

Brandon, A.N., Hill, D.R.: Selected list of books and journals in allied health. Bulletin of the Medical Library Association, 1992,80,3,223-239.)

Brandon, A.N., Hill, D.R.: Selected list of nursing books and journals. Nursing and Health Care, 1992,13,3,139-150.

Ludmerer, K.M.: A library for Internists VII. Annals of Internal Medicine, 1991,114,9,811-832.

Ára: 60 Ft